БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ
БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР
ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ
СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1925 чылда
үндезилеттинген

1961 ч.
СЕНТЯБРЬ
1
ПЯТНИЦА
№ 207 (4997).

Өртээ 2 көп.

Чижеглээр чүве чок экспедиция

Судно септээр эң улуг эштип чоруур дериишкинни Балтий далайдан Кара далайга чедирерингe киришкеннерге, ол чижеглээр чүве чок экспедицияның чедиишкиннинг доозулганы-биле холбаштыр. Совет чазактың баштыңы Н. С. Хрущев байыр чедирген.

Үр эжиндириишкинниң берге байдалдарының үезинде силерниң көргүскениңер, совет далайжыларга төлептиг болур эрес-дидим, шылгараңгай болгаш быжыг-туруштуг чоруктарны чазак бедии-биле үнелеп тур. Судно септээр дериишкинни чедирерин СЭКП-ниң чээрби ийиги съездизинге алдар болдургаш, силер боттарыңарның хүлээлгелериңерни алдарлыы-биле күүседип, съездиге эки белекти кылган-дыр силер деп Н. С. Хрущев бижээн.

Суг базарының хемчээли 100 муң ажыг тонна, судно септээр, эштип чоруур ховар дээн дериишкинни 5200 миль хемчээлге далай-биле нарын, берге суг оруун таварты, Улуг Бельт, Дарданелл, Босфор өдүглерлеп, хат-шуурганныг эң-не берге үеде сөөртүп чедиргени далайга эжиндирер талазы-биле делегей практиказынга туруп көрбээн болуп турар деп экспедицияның удуртукчулары боттарының телеграммазынга Н. С. Хрущевка дыңнатканнар. Ол болза совет далай эртеминиң болгаш техниказының шылгараңгай тиилелгези болган.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ СУДАН РЕСПУБЛИКАЖЕ АЯН-ЧОРУУНУҢ ДУГАЙЫНДА

Судан Республиканың чепсектиг күштериниң Дээди Чөвүлелиниң даргазы болгаш премьер-министри генерал-лейтенант Ибрагим Аббуд ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневти албанның аян-чоруун кылып Судан Республикага баарын чалаан. Ол чалалганы Л. И. Брежнев өөрүп четтириишкин-биле хүлээп алган.

Чедип алдынган дугуржулганы ёзугаар Л. И. Брежнев 1961 чылдың ноябрь 14-те Суданга чеде бээр.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

Шеригниң чиңгине албанының хуусаазын эрттирген солдаттарны, матростарны, сержантыларны болгаш старшиналарны курлавырже халаарын түр соңгаарладыр дугайында

Германия-биле тайбың керээзин чарар дугайында Совет Эвилелиниң саналынга харыы кылдыр Американың Каттышкан Штаттары болгаш агрессчи блоктарның талазы-биле оон эвилелчилери шериг белеткелдерин күштелдиргени-биле холбаштыр тургустунган байдалды СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели чугаалажып көрген.

Ол байдалдарда Совет Эвилелиниң камгаланыр аргазын быжыглаарының эргежок чугулазын барымдаалааш, барыын талакы күрүнелерниң агрессчи бөлүктериниң талазындан болдуна берип болур кандыг-даа өнчүк-чөңгээлерниң таварылгазында Совет Армияның дайынчы белениң хандырарынга эргежок чугула санын ёзугаар СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели шериг албанының хоойлу-биле доктааттынган хуусааларын эрттирген болгаш курлавырже халаар ужурлуг шериглерниң чогуур хевирлериниң болгаш мергежилиниң аайы-биле солдаттарны, матростарны, сержантыларны болгаш старшиналарны ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң составынга түр тургузарын эргежок чугула деп санаан.

Кажан НАТО шериг блогунуң кежигүннери күрүнелер делегей байдалын кандыг-даа янзы-биле чидиглендирип, ССРЭ-ниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның адрезинге кыжаныышкыннарны шуут кылып, чепсеглениишкиннерни эндере бүдүрерин күштелдирип, дайын калчаараашкынын үрдүндүрүп турар байдалдарда, Совет Эвилели албадаттырган ол базымче барбайн барып шыдавас, эң-не белеткелдиг совет дайынчылар Совет Эвилелиниң Чепсектиг Күштериниң составынга боттарының албанын Германия-биле тайбың керээзин чаргыжеге чедир үргүлчүлээрин Совет Эвилелиниң айыыл чок турар чоруунуң эрге-ажыктары негеп турар. Ол кереэ болза, күрүнелерниң аразында харылзааларның экижиирин хандырар, Европада байдалды кадыкшыдар болгаш бүгү делегейде тайбынны быжыглаар ужурлуг. Ол чорукту АКШ-тың, Англияның болгаш Францияның удуртукчу бөлүктери база билип, ында чаагай угаазылал тиилээр боор, ынчангаш тайбынны камгалап алырынга болгаш быжыглаарынга шуут сонуургалдыг улустарның күзел-соруунга чөрүштүр барыын талакы күрүнелер барбас боор дээрзинге идегелин СЭКП ТК болгаш Совет чазак илергейлеп турар. Ынчан чепсектиг күштерге боттарының хуусаазын эрттирген дайынчыларны тургузарының эргежок чугулазы чок болу бээр, олар аал-оранынче чанып, боттарының өг-бүлелеринге, тайбың күш-ажылга ээп кээп болурлар.

Коммунистиг ниитилелди тургузуп турар совет улуска тайбың херек. Оон ужурунда бистиң политикавыс — тайбынның политиказы, бүгү күрүнелер-биле найыралдың, тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның принциптеринге үндезилээш олар-биле харылзааларны хөгжүдериниң политиказы.

Өске күрүнелер-биле харылзааларын боо-чепсектиң күжү-биле шиитпирлээрин күзеги дег ындыг айтырыглар Совет Эвилелинде-даа, социалистиг дем каттыштырылгазының бүгү чурттарында-даа чок. Бистиң программавыс — чепсегленир эвес, а чепсеглениишкинни дүжүрери. Атомнуг болгаш водородтуг бомбалар, дайынчы ракеталар, танктар, шериг самолёттары болгаш боо-чепсектиң өске-даа хевирлери чүгле камгалалдың сорулгазы-биле биске херектиг болуп турар, ынчангаш, бир эвес бүгү күрүнелер ону база-ла ынчаар кылыр болза, ол чепсектерни үреп чок кылыры-биле ам-даа болза дужаарынга белен бис. Бир эвес бүгү күрүнелер чепсеглениишкинни дүжүрериниң оруунче кирген чүве болза, чаңгыс-даа ажыл хүнүн, чаңгыс-даа килограмм металлды, чаңгыс-даа литр кывар чүүлдү шериг сорулгаларынга чарыгдап турбас ийик бис. Ынчаарда улустуң бүгү күш-ажылы, бүгү материалдыг хөреңгилер улустуң чүгле чаагай байдалын бедидеринге, эртемниң, техниканың, культураның хөгжүдеринге, экономика талазы-биле биче хөгжүлделиг өске-даа күрүнелерге ак-сеткилдиг дузаламчыны көргүзеринге кирген турар ийик.

Совет чазак дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырары-биле болгаш бүгү күрүнелерниң аразында таарымчалыг харылзааларны болгаш кады ажылдажылганы тургузарынче оруктарны арыглап аштаары-биле хөй чүүлдерни кылган болгаш кылып-даа турар. Идегелдиг, быжыг тайбың, боо-чепсек чок болгаш дайыннар чок тайбың — кижи төрелгетенниң кезээдеги алыс күзели болуп келген. Ол алыс күзелди боттуг чүүл кылыр төлээде дидим, алызын бодаан сорулгалыг хөделиишкиннер эргежок чугула. Ооң ужурунда чогум-на харын Совет чазак оран делегейге быжыг тайбынны хандырарының эң шын орууу кылдыр чепсеглениишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрери дээш саналды киирген.

Дайынны чорударының бүгү материалдыг чепсектерин бүрүн болгаш туюлунга чедир узуткаар дугайын, армияларны тарадыр дугайын, ядролуг болгаш ракеталыг чепсекти, чепсеглениишкиннерниң өске-даа бүгү хевирлерин узуткаар дугайын, шериг министерстволарын, кол штабтарны дүжүрер дугайын, шериг өөредилгезин болгаш шериг сорулгаларынга акшаландырыышкыннарны соксадыр дугайын дугуржурун Совет Эвилели саналдаан. Моон-биле кады, Совет чазак болза, бир эвес чепсеглениишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрериниң бистиң программавыс хүлээп алдына бээр болза, контроль талазы-биле кандыг-даа саналдарны хүлээп алырынга белениң чаңгыс эвес удаа медеглеп келген.

Совет Эвилели болза бүгү улустарның изин-биле чүүлдүгзүнүп көргени болгаш деткээни, чепсеглениишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрериниң программазын көдүрүп үндүрери-биле кызыгаарлаттынмаан. Совет Эвилели ол программаның амыдыралга боттанган турарын чедип алыр дээш кызымаккай оралдажып турар. Каттышкан Нациялар Организациязынга болгаш оортан дашкаар-даа Совет чазак чепсеглениишкинни дүжүрери программалардан болгаш планнардан боттуг чүүл болган турзун дээш демисежип турар. Ынчангаш бир эвес барыын талакы күрүнелерниң хүлээп көрбес туружу чок турган болза, чепсеглениишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрерин ам безин херек кырынга боттандыра берген турар ийик.

Делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чавырлырынга дузалаар болгаш күрүнелерниң аразында бүзүрежир чорукту быжыглаар сорулга-биле Совет Эвилели болза, оларны боттандырар чорук чепсеглениишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрериниң айтырыын шиитпирлээринге дузалаан тургу дег дыка хөй тодаргай хемчеглерни чорудар дугайын дугуржуп алырын барыын талакы күрүнелерге чаңгыс эвес удаа саналдап келген. Төп Европага, Чоокку Чөөн чүкке, Соңгу Европаның районунга болгаш делегейниң өске-даа районнарынга атом чок зоналарны тургузар дугайында, НАТО-нуң кежигүннери чурттарның болгаш Варшава Керээзиниң киржикчилери чурттарның шериглериниң чоок турар шугумун дургаар зонага күрүнелерниң чепсектиг күштерин болгаш чепсеглениишкиннерин кызырар дугайында, ол зонага делегей инспекциязын тургузар дугайында, өскениң девискээрлеринден даштыкы бүгү шериглерни үндүргеш, национал кызыгаарларының иштинче киирер дугайында бистиң саналдарывыс ол сорулгаларга дугжуп турар. Европада күрүнелерниң — НАТО-нуң болгаш Варшава Керээзиниң ийи бөлүглежиишкиннериниң аразынга халдашпас дугайында пактыны чарарын база саналдаан бис. Октаргай делгемин шериг сорулгаларынга ажыглаарын хоругдаар дугайында болгаш өскениң девискээрлеринде даштыкы шериг баазаларын узуткаар дугайында саналды Совет чазак көдүрүп үндүрген. Ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп хүлээлгени боттарынга алзын деп, ол чепсээ бар бүгү күрүнелерни Совет Эвилели кыйгырган.

Оон туржук өске күрүнелерниң девискээринде бодунуң бүгү шериг баазаларын узуткаарын болгаш бодунуң Чепсектиг Күштериниң санын боттуу-биле кызырарын Совет Эвилели чаңгыс талалыг чурумну ёзугаар чоруткаш, өске күрүнелерге үлегер-чижээн көргүскен.

Чаагай күзел-сорукту ёзугаар Совет Эвилели Порт-Артурда бодунуң шериг баазазындан ойталаанын, Финляндияда бодунуң шериг баазазын узутканын кым билбес деп?

Сөөлгү алды чылдарның дургузунда бистиң чуртувуска ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң санының кызырылдазын чаңгыс талалыг чурумну ёзугаар дөрт катап чоруткан. 1955, 1956 болгаш 1958 чылдарда бистиң Чепсектиг Күштеривисти 2 миллион 140 муң кижиге кызырган турган. Бистиң Чепсектиг Күштеривистиң санын 1 миллион 200 муң кижиге улам ыңай кызырар дугайында шиитпир 1960 чылдың январь 15-те хүлээп алдынган. Бир эвес социалистиг чурттарның айыыл чок турар чоруунга кыжанып турар НАТО-нуң киржикчилери — күрүнелерниң сөөлгү үеде шериг белеткелдериниң күштелгени ол кызырылданы арада соксадырынче бисти албадаваан чүве болза, ол шиитпирни база-ла туюлунга чедир күүседир ийик бис.

Совет чазактың политиказы тайбынны камгалап алырынче болгаш быжыглаарынче, чурттарны болгаш улустарны чарып турар моондактарны чайладырынче, делгереңгей садыглажылганы, культура солчулганы, эртемниң болгаш техниканың чедиишкинин улустар боттарының аразынга түңнеп байытчыр чорукту тургузарынче өскерилге чокка угланган.

Тайбынны быжыглаары — ол дээрге хамыктың мурнунда ам күрүнелерни башкаландырып турар бүгү-ле маргылдаалыг айтырыгларны тайбың арга-биле шиитпирлээрин тывар дээни ол-дур. Делегейниң ийиги дайынының артыышкыннарын узуткаарындан, Германия-биле тайбың керээзин чарарындан болгаш анаа үндезилээш Барыын Берлинниң дугайында айтырыгны шиитпирлээринден артык чидиг болгаш эң чугула айтырыг ам чок. Герман тайбың керээзиниң дугайында айтырыгны шиитпирлээрде ол үеде тургустунган боттуг байдалды барымдаалап көөр, ийи герман күрүнелерниң—Герман Демократтыг Республиканың болгаш Германияның Федеративтиг Республиказының догуннап турарын хүлээп көөрүн барымдаалаар ужурлуг деп чүве билдиңгир. Тайбың керээзин чарганы-биле Барыын Берлин демилитаризастаттынган хостуг хоорайның ёзу-чурумун болгаш ооң иштики херектеринге холгаарлашпастың магадылалдарын алыр апаар.

Германия-биле тайбың таарыштырылганың айтырыы бүгү талаларның дүрүм ёзугаар эрге-ажыктарын барымдаалааш, кайы-кайызының чөпшээрежилгезин ёзугаар шиитпирлеттинген турзун дээш бүгү-ле күженииишкиннерин Совет Эвилели салып турар. Бис бодувустуң негелдевисти кымга-даа албадап дөгээрин күзевейн турар бис. Тайбынның хереэнге чаагайы-биле бараан болган тургу дег эң дээре шиитпирни тывар дээш герман тайбың керээзиниң төлевилелиниң бүгү бижиттинген сөстерин барыын талакы күрүнелер-биле болгаш ийи герман күрүнелерниң төлээлекчилери-биле кады пункт бүрүзүн, чүүл бүрүзүн бирден-бирээ чокка көөрүнге Совет чазак белен.

Болдуна берип болур адаан-демиселдиң одагларын чайладыр болгаш тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның принциптеринге үндезилээни, күрүнелерниң аразында таарымчалыг харылзааларга шаптык чедирип турар бүгү-ле чүүлдерни узуткаар деп чаңгыс күзел-биле сингниккен Совет Эвилелиниң тайбынга ынакшылдыг базымнарынга барыын талакы күрүнелерниң чазактары канчаар харыылап турарыл ынчаш? Бистиң саналдарывысты ажыл-ишчи ёзу-биле көөрүнүң орнунга, харын кыжаныглар-биле болгаш шериг белеткелдерин күштелдирери-биле, шериг сорулгаларынга чаа акшаландырыышкыннар-биле, чепсектиг күштерниң санын көвүдедири-биле биске харыылап турарлар. Бо чылдың июль 26-да телевидение дамчыштыр чүве чугаалап турган, АКШ-тың президентизи Д. Кеннеди ультиматум янзылыг чүвени биске дөгеп, Германия-биле тайбың керээзин чарар дугайында айтырыгны бистиң черле тургуспазывысты херек кырында негеп турган. Бодунуң кыжаныышкыннарын быжыглаары-биле Д. Кеннеди «НАТО-нуң камгалалын калбартыр» дугайын чугаалап, АКШ-тың калбак шериг белеткелдериниң программазының дугайын чарлаан, ол программаны ам бо үеде далаштыы-биле боттандырып турар.

1961—62 саң-хөө чылында АКШ-тың шериг бюджедин 3,5 миллиард долларга көвүдеткен, ону көвүдедириниң мурнунда шериг чарыгдалы 50 миллиард доллар ашкан турган. Тайбың үеде кажан-даа АКШ болгаш НАТО шериг блоктуң өске-даа киржикчилери дайын белеткелинге амгызы ышкаш ындыг аажок хөй түңнерни октавайн келгеннер. АКШ-та 200 муң ажыг курлавыр кижилерни шеригниң чиңгине албанынга келдирип турар болгаш чепсектиг күштерни өстүрер талазы-биле өске-даа хемчеглерни чорудуп турар.

Агрессчи шериг бөлүглелдеринде кирип турар өске-даа күрүнелерде база шериг талазы-биле хемчеглерни дүрген темпилер-биле чорудуп турар. Барыын талакы күрүнелерниң чагырыкчы бөлүктери ремилитаризастаттынган Барыын Германияны делегейниң ийиги дайынын өөскүдериниң кол күжү болдуруп турарлар. Амгы үениң чепсээ-биле чепсегленген барыын-герман бундесвер ам безин НАТО-нуң Европада чепсектиг күштериниң өзээ апарган. Амгы үеде НАТО-нуң шериг удуртулгазында кол туруштарны гитлержи генералдарга берип турар. НАТО-нуң стратегтиг планнарын ажылдап кылырын кым удуртуп турарыл? Билдингир «Барбаросс планының»—Совет Эвилелинге удур гитлержи агрессияның планының чогаадыкчыларының бирээзи, дайын талазы-биле кем-буруулуг Хойзингер удуртуп турар. Европаның төп зоназында НАТО-нуң кургаг чер шериглери кымның командылалында турарыл? Оларны генерал Шпейдель командылап турар, Францияның болгаш Европаның өске-даа чурттарының хосталгазы дээш демисежип турган чүс-чүс муң демиселчилерни хилинчектеп өлүргенинге ол буруулуг. Дайын талазы-биле кем-буруулуг, Совет Эвилелиниң бүдүн областарын хоозуралга таварыштырган генерал Ферч база бундесверде командылаар дээди дужаалды эдилеп турар.

Эндере чепсеглениишкинни дүргедедип, шериг талазы-биле калчааралды кывыспышаан, барыын талакы күрүнелер болза Германия-биле тайбынның керээзиниң дугайында болгаш анаа үндезилээш Барыын Берлинде байдалды чогумчударының дугайында айтырыгны күштер шенээриниң чүүлү болдурарын оралдажып турарлар. Мындыг байдал турда тайбынның керээзин чарарындан ойталаары дээрге—барыын-герман дайынзырактарга болгаш НАТО-нуң агрессчи бөлүглелинге идиг бээр дээни ол-дур. Олар болза Герман Демократтыг Республикада болгаш социалистиг өске-даа чурттарда социалистиг тургузугже шагда-ла хараалдааннар деп чүве эки билдиңгир. Гитлерлиг Германияга удур дайынга бистиң эвилелчилеривис турган болгаш ам кээп херек кырында барыын-герман милитаристерниң база өжээн негекчилерниң аайында кире берген барыын талакы күрүнелер совет улустуң болгаш тайбынга ынакшылдыг өске-даа күрүнелерниң улустарының даартагы хүнге бүзүрелин узуткаарын оралдажып турарлар. Бистиң чуртта кижи бүрүзү, совет өг-бүле бүрүзү аар когаралга таваржып тургаш делегейниң ийиги дайынынга чедип алган бистиң тиилелгевистиң үре-түңнелдерин чок болдурарын олар күзеп турарлар.

Шын болгаш чөптүг чорук бистиң талавыста. Бүгү улустарның эрге-ажыктарынга таарып турар тайбынның болгаш тайбың кожа-хелбээ догуннаарының политиказын Совет Эвилели идепкейлии-биле болгаш чайгылыш чокка чорудуп турар, ынчангаш улуг Лениниң айтып берген оруундан кандыг-даа кыжаныышкыннар-биле болгаш коргударының оралдажыышкыннары-биле бодун чайлаттырыптарын ол болдурбас. Германия-биле тайбынның керээзинден Совет чазак бодунуң чуртунга кандыг-бир онза ажык тып алыр деп бодавайн турар. Тайбынның хереэ дээш, делегейниң байдалын турумчудуп, ону шиитпирлии-биле кадыкшыдар дээш тайбынның керээзин чарарын негеп турар бис. Совет Эвилели Европаның картазын эде быжарын саналдавайн турар. ССРЭ-ниң ат салганы-биле кожа АКШ-тың, Англияның болгаш Францияның аттарын база салып каан Подстам дугуржулгазы-биле тодаргайлаттынган кызыгаарларны — бүдүн чартык он чылдың дургузунда херек кырында туруп келген кызыгаарларны тайбынның керээзинге киир бижээн турар ужурлуг. Бис кым-бир чурттуң эргелеринге азы эрге-ажыктарынга халдаашкын кылбайн турар бис. Германияга удур дайылдажып турган чурттар тайбынның керээзин кады ажылдап кылзыннар, ол кереэни чарары оон бүгү киржикчилеринге деӊ чергези-биле ажыктыг болзун деп Совет чазак саналдап турар. Дайын талазы-биле чаа авантюраларның планнарын бодап турар Барыын Германияның милитаристери болгаш өжээнзиректери Германия-биле тайбынның керээзин чарарынга хамыктың мурнунда удурланып турарлар. Бодунуң үезинде Гитлерни азырап каан, ооң холунга боо-чепсекти тутсуп берген кижилер, делегейниң ийиги дайынын өөскүткен кижилер бөгүн Германияның Федеративтиг Республиказының экономиказында болгаш политиказында командылаар туружту база катап ээлеп алганнар. Барыын-герман өжээнзиректер болгаш милитаристер өске улустарны кулданырының болгаш өскелерниң девискээрин ээлээриниң программазын фашистиг Германиядан дамчыдып алганнар. Германияның Федеративтиг Республиказының канцлери Аденауэр болгаш оон артында турар кижилер өжээн негээр дээр чорукту бодунуң албан ёзугаар политиктиг угланыышкынының үндезини болдурганнар. Бонн чазактың министрлери Штраус, Леммер, Брентано, барыын-берлин бургомистр Брандт олар Аденауэр-биле чаржалаштыр өжээн негээриниң күзелдерин үргүлчү кыпсып турарлар. Барыын-герман өжээнзиректериниң программазы дээрге—дайынның программазы-дыр.

Барыын-герман өжээнзиректериниң болгаш милитаристерниң планнарында тайбынның керээзинге чер чок. Тайбынның кереэзи оларның оруун доора дуглай туруптар, ынчангаш ону чарарын болдурбас дээш бүгү-ле чүүлдерни олар кылып турарлар. Ынчаарга тайбынны быжыглаарынга сонуургалдыг кижилер болза Барыын Германияда болуушкуннарның айыылдыг хөгжүлдези бодунуң эң айыылдыг чадазынга чеде бээрин манап олуруп шыдавас. Совет улус улуг когаралдарга таваржып турган, тайбың болгаш шөлээн чурттаар эргени чаалап алган.

Мынчангаш, амгы үениң салгакчылары, бистиң уруг-дарыывыс болгаш ол уруг-дарыывыстың уруглары дайынның човаланын болгаш хилинчээн билбес болзун дээш чогуур бүгү-ле хемчеглерни алырынга Совет чазак долу шиитпирлиг.

Европага чаа дайынның өөскүй бээриниң оруунга быжыг моондакты тургускан турар ужурлуг деп СЭКП ТК болгаш Совет чазак санап турар. Дайын сөөлүндеги артып калган туруш чок байдалды болгаш тайбынның керээзиниң чогун ажыглап алгаш, барыын-герман милитаризм базым-базымы-биле делегейни чепсектиг үскүлежиишкинче чоокшуладып турарын болдуруп болбас. Тайбынга ынакшылдыг күрүнелерниң хүлээлгези — дайынче тайып кирер чорукту болдурбазы болур.

Харын-на моон ужурунда Совет Эвилели Германия-биле тайбынның керээзин соңгаарладыышкын чокка чарарын негеп турар, тайбынга ынакшылдыг өске-даа күрүнелер-биле кады ол кереэни бо чылдың төнчүзүнге чедир чарар апаар бис. Бир эвес барыын талакы күрүнелер болгаш ГФР тайбың таарыштырылгадан ойталаар болза, Совет Эвилели ол талазы-биле күзелдиг өске-даа күрүнелер-биле кады чүгле Герман Демократтыг Республика-биле тайбынның керээзинге атты салыр ужурга таваржыр апаар. Кереэни чарары барыын-герман милитаристерниң кордалдарынга болгаш планнарынга согуушкунну таварыштырар. Ол кереэ Германияның дайын сөөлүндеги кызыгаарларын юритик талазы-биле быжыглаар. Герман милитаризм агрессчи дайыннарны өөскүдүп турган караңгы эрткен үе Германияның бир кезээнде—Герман Демократтыг Республикада—узуткаттынган деп фактыны делегей хүлээп көөр. Долу бүрүн эрге болгаш хамаарышпас чорук бар турда тайбың амыдыралче орукту, герман улустуң ниити национал сорулгаларын шиитпирлээринче орукту ГДР-биле тайбынның кереэзи бүгү герман улуска чырыткы дег айтып турар болур. Бо бүгү Европаның төвүнге туруштуг байдалды тургузарынга болгаш бүгү делегейге тайбынны быжыглаарынга идиг бээр.

Дайынны болдурбас дээш, маргылдаалыг айтырыглар боо-чепсектиң күжү-биле эвес, харын чугаалажыышкыннарның оруу-биле шиитпирлеттинип турзун дээш бүгү чүүлдер кылдынган турар дээрзин совет улуска, өске-даа бүгү улустарга СЭКП-ниң Төп Комитеди болгаш Совет чазак бүзүредип тур. Совет саналдар бөдүүн болгаш тодаргай: чугаалажыышкыннарның столунга олрупкаш, оожум, ажыл-херекчи байдалга Германия-биле тайбың таарыштырылганың айтырыгларын чугаалажып көөрүн саналдап турар бис. Ынчалза-даа кыжаныышкыннарга, шериг талазының ыйыышкыннарынга азы күш дөгээшкининге совет улус серт-даа дивес. Совет күрүне совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында 14 күрүнелерниң каттыжыышкынының агрессиязынга удур шыдажып үнген болгай. Гитлерлиг Германияның оор ёзу-биле халдаанынга кошкаш дивээн бис, ынчангаш ол биске эң аар, хемчээр чүве чок аар когаралдарлыг болган болза-даа, фашистиг араатанны чылча шаап шыдаан бис. Мынчангаш, бир эвес Германия-биле тайбынның керээзин чарганы-биле холбаштыр империалистер база катап дайынның өртүнче бисти киир тырттарын оралдажыр болза, агрессияны төрүттүндүрүп турар күштерни кезээ мөңгеде узуткап каарынга, улустарны санап четпес когаралдарга болгаш човаланнарга киирер дээш соон келген чыланны боой тудуп каарынга долу шиитпирлиг бис. Делегейде ам тургустуна берген күштерниң чаа деңзигүүрүнүң үезинде, бир эвес олар дайынны өөскүдүптер болза, агрессорлар чылча бастынган турар дээрзин авантюраларга ынактар билип алыр ужурлуг.

Ындыг болза-даа бис сагыш амырап, салдынып болбас ужурлуг бис. Байдалды улам улуу-биле нарыыдадыр дээш НАТО-нуң шериг бөлүглели бүгү чүүлдерни кылып турар үеде бистиң Төрээн чуртувустуң айыыл чок чоруун идегелдии-биле хандырып турар бүгү хемчеглерни алыры эргежок чугула деп СЭКП ТК болгаш Совет чазак санап турар.

Моон мурнунда чарлааны ышкаш, 1961 чылда кылыры-биле планнаан чепсектиг күштерниң кызырылдазын Совет чазак түр соксаткан, бо чылын камгалалга чарыгдалды немей көвүдедир дугайында шиитпирни хүлээп алган болгай. Оон ыңай, чепсектиг күштерниң дайынчы белен болур чоруун бедидер талазы-биле чамдык хемчеглер база алдынган.

Бистиң күрүнениң камгалал күчүзүн улам ыңай күштелдирериниң эргежок чугулазын ханызы-биле билбишаан, партияның болгаш чазактың кыйгырыынга изии-биле харыылап, боттарының бүдүрүлге планнарын долдур болгаш ажыр күүседир дээш күштерни улам улуу-биле күжендирип ажылдаар, камгалал чагыгларын улам дүрген болгаш эки күүседир деп патриоттуг инициативаны үндүрген эр, херээжен ажылчыннарга, эр, херээжен колхозчуларга, эртемденнерге, инженерлерге болгаш техниктерге, бүгү совет кижилерге боттарының сеткилинден четтириишкинин СЭКП ТК болгаш Совет чазак илергейлеп тур.

Чурттуң камгалалын улам ыңай быжыглаарының эрге-ажыктарын барымдаалааш, чамдык бүдүрүлгелерни 8 шактыг ажыл хүнүнге шилчидер деп саналды чазакка киирген ажылчыннарга боттарының онза өөрүп четтиргенин СЭКП ТК болгаш Совет чазак илергейлеп турлар. СЭКП ТК болгаш Совет чазак ол саналды байдалга таарыштыр болгаш ону ынчаар кылыры эргежок чугула болуп турар бүдүрүлгелерге ажыглаар апаар.

Шериг албанынга турарының хуусаазы бо чылын дооступ турар солдаттар болгаш матростар, сержантылар болгаш старшиналар оларны чепсектиг күштерниң хүрээлеңинге артырып каарын дилеп турар хөй санныг чагаалар болгаш резолюциялар СЭКП ТК-га болгаш Совет чазакка кирип турар. Чепсектиг күштерниң составынга тургаш боттарының чедип алган бүгү билиглерин, бүгү дуржулгазын бистиң совет Төрээн чуртувустуң айыыл чок чоруун хандырарынга бээр күзелди совет дайынчылар илергейлеп турарлар. Байдалды болгаш совет күрүнениң камгаланыр аргазын быжыглаар талазы-биле сорулгаларны шын билип турар дайынчылар-патриоттарга четтириишкинин СЭКП ТК болгаш Совет чазак илергейлеп турлар.

Чурттуң айыыл чок чоруун хандырарының эрге-ажыктарын удуртулга болдурбушаан, тургустуна берген байдалды болгаш Американың Каттышкан Штаттарының база оларның НАТО талазы-биле эвилелчилериниң талазындан соксавайн турар кыжаныгны барымдаалап көргеш, шериг албаны кылыр хуусаазы 1961 чылда дооступ турар, эргежок чугула санныг солдаттарны, матростарны, сержантыларны болгаш старшиналарны курлавырже халаштырарын түр, Германия-биле тайбынның керээзин чаргыже чедир соңгаарладыр дугайында дужаалды үндүрерин СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Камгалал Министринге дагзып тур.

Серемчилелди болгаш дайынчы белен болурун бүгү хемчеглер-биле бедидиңер, дайынчы сагылга-чурумну болгаш корум-чурумну улам улуу-биле быжыглаңар, боттарының дайынчы мергежилиңерни улам чүткүлдүү-биле сайзыраңгайжыдыңар деп, солдаттарны болгаш матростарны, сержантыларны болгаш старшиналарны, офицерлерни, генералдарны болгаш адмиралдарны, ракета шериглериниң, кургаг чер шерииниң, агаардан халдаашкынга удур камгалал шериглериниң, шериг-агаар күштериниң болгаш шериг-далай флодунуң бүгү дайынчыларын СЭКП Төп Комитеди болгаш Совет чазак кыйгырып тур. Совет Төрээн чурт бодунуң дайынчыларынга эң-не болбаазыраңгай, делегейде эң эки дайынчы чепсээн болгаш техниказын берген. Ам Совет Армияның чепсеглелинде турары ышкаш, диптер аразынга ужугар болгаш өске-даа хевириниң ындыг ракеталары делегейде чок. Совет ажылчыннар, техниктер, инженерлер, эртемденнер оларны кылган. Бистиң дайынчыларывыстың ыдыктыг хүлээлгези—Төрээн чуртуу камгалаарының бүгү-ле чепсектерин тергиин кылдыр шиңгээдип алыры болур.

Совет Эвилели боо-чепсекти кажан-даа бир дугаарында ажыглап кирбес, дайын өөскүдериниң оруунга кажан-даа кирбес. Ындыг болза-даа бистиң Чепсектиг Күштеривис кандыг-даа агрессорга өлүмнүг согуушкунну бээринге кезээде доктаамал болгаш дайынчы бүрүн белен туруп турар.

Бистиң партияга болгаш Совет чазакка бүзүрелдии дээш, оларның чорудуп турары даштыкы болгаш иштики политиказын чүүлдүгзүнүп көрүп турары дээш бүгү совет улуска ханызы-биле өөрүп четтиргенин СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели илергейлеп тур.

Бистиң социалистиг күрүневис кажангызындан артык күштүг. Совет улустуң сорук кириишкинниг күш-ажылы кайгамчыктыг үре-түңнелдерни берип турар. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ам болур XXII съездизи партияның чаа Программазын—бистиң чуртка коммунистиг ниитилелди тургузарының программазын чугаалажып көөр болгаш хүлээп алыр. Коммунизмниң ол ёзулуг манифези бистиң улуска калбак хаалаларны ажыдып турар. Биске тайбың херек. Американың Каттышкан Штаттарының, Англияның, Францияның улустарынга, өске-даа бүгү чурттарның улустарынга найыралдың холун сунуп: тайбың чурттаалыңар, тайбынны быжыглаалы деп чугаалап турар бис. Улустарның кады күженииишкиннери-биле тайбынны камгалап ап болур.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ. ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

СЭКП-НИҢ XXII СЪЕЗДИЗИНГЕ ТӨЛЕПТИГ БЕЛЕК

Сталин аттыг колхозтуң тараажылары областа бир дугаарында рапорттаан

СЭКП ОБКОМУНГА БОЛГАШ ОБЛКҮҮСКОМГА

Таңды районнуң Сталин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң эр, херээжен колхозчулары август 31-де күрүнеге 1000 тонна тарааны саткаш, социалистиг хүлээлгезин күүсеткен. Бистиң артельдиң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXII съездизинге алдар кылдыр ам 61 муң пуд тарааны күрүнеге немей садарын, дүжүт ажаап алыышкынын кыска хуусаада чидириг чокка чорударын болгаш келир чылдың тарылгазынга хереглээр үрезиннерни бүрүн уруп алырын хүлээнгеннер.

Колхоз даргазы **В. РУДИН**,

Партия организациязының секретары **О. САРЫГЛАР**,

Комсомол организациязының секретары **Е. ЕЛИЗАРОВА**.

Таңды районнуң Сталин аттыг колхозунуң
даргазы эш ***В. И. РУДИНГЕ***
Парторганизацияның секретары
эш ***О. Д. САРЫГЛАРГА***
Комсомол организациязының секретары
эш ***Е. М. ЕЛИЗАРОВАГА***

Күш-ажылчы улуг тиилелге-биле — күрүнеге тараа садарының социалистиг хүлээлгезин хуусаа бетинде күүсеткени-биле холбаштыр партия обкому болгаш облкүүском эр, херээжен колхозчуларга изиг байырны чедирип тур. Күрүнеге ам-даа 61 муң пуд тарааны немей садар хүлээлгени алган силерниң инициативаңарны деткип, көдээ ажыл-агый артелиниң ажыл-ишчилери дүжүт ажаап алыышкынын чидириг чокка кыска хуусаада чорудар болгаш үрезин-биле база мал чеминге хереглээр тараа-биле бүрүн хандыртынып алыр дээрзинге быжыг идегелди илергейлеп тур бис.

СЭКП ОБКОМУ **ОБЛКҮҮСКОМ**

Таңдычылар сөзүн ээлээр

Таңды районнуң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXII съездизинге күш-ажылчы белектиг ужуражырынга улуг көдүрлүүшкүннүг белеткенип турарлар. Районнуң колхозтарында, совхозтарында, оларның бригадаларында, фермаларында съезд мурнунуң социалистиг чарыжы улам калбарган. Бар курлавырларны болгаш аргаларны көргеш, районнуң көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери боттарынга бедиткен хүлээлгелерни немей алганнар.

Таңдының колхозтары болгаш совхозтары бо чылын күрүнеге 46 муң 500 тонна эки шынарлыг тарааны Төрээн чуртунга бээр дээн мурнунда хүлээлгезин 50 муң тонна кылдыр күүседирин шиитпирлээннер. Колхозтарның болгаш совхозтарның ховуларында байлак дүжүт бышкан. Районнуң ажыл-агыйлары тараа ажаап алыышкынынга багай эвес белеткелдиг ужурашкан. Көдээ ажыл-агый машиналарының септелгезин чогуур үезинде дооскан болгаш тараа дээш демиселдиң үезинде ажылдарның пландарын чогаадып кылган. Бистиң колхозтарывыс болгаш совхозтарывыс бо чылын күрүнеден улуг дузаны—100 ажыг чаа комбайннарны, жаткаларны болгаш өске-даа көдээ ажыл-агыйның машиналарын алганнар.

Тараа ажаап алыышкынының баштайгы хүннеринде СЭКП райкому болгаш район Совединиң күүсекчи комитеди тарааны аңгылап ажаап алырының чугулазын барымдаалааш, совхозтар директорларының, колхозтар даргаларының, инженерлерниң, агрономнарның «СК-3» деп комбайннарны эде дерииринге болгаш ажылдадырынга хамааржышкан семинарын «Тиилелге» совхозка организастап эрттирген. Ол семинар колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчуларынга практиктиг улуг дузаны чедирген. Семинарга «Тиилелге» совхозтуң комбайнери эш Доржу болгаш ол совхозтуң инженери эш Стахурлов олар комбайннарны канчаар эде дерийр дугайында боттарының үнелиг саналдарын киирген. Районнуң колхозтарының болгаш совхозтарының ховуларында дүжүт ажаап алыышкыны болгаш күрүнеге тараа дужаалгазы хүн бүрүде калбарып турар.

Чаа дүжүттүң тараазын ажаап алырынче Сталин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчулары организастыг кирген. Ховуда ажылдап турар механизаторларның ортузунда социалистиг чарышты улам калбарткан. Колхозтуң механизаторларын «Тараа ажаап алыышкынын чидириг чокка кыска хуусаада доозаалыңар!», «Төрээн чуртувуска хөй тарааны берээлиңер!», «Алган хүлээлгең күүсет, сөглээн сөзүң ээле!» деп хову турлаанда лозуннар күш-ажылче сорук киирип турар. Колхозтуң хову шөлдеринде калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда комбайнер Николай Дөңгүр чоруп, «С-6» деп комбайн-биле хүнде 12 га черниң тараазын тавычалай кестирер турган, нормазын ол 150 хуу күүседип турар. Комбайнерлер эштер Кулумаев Григорий, Манар-оол олар ортан база хожудавайн турарлар. Николай Дөңгүр сөөлгү 5 хонукта социалистиг чарышка тиилекчи болуп, комбайнерлер аразынга шилчиир «эң эки комбайнерге» деп Кызыл тукту чаалап алган. Чүдүрүкчүлер эштер Кустова, Гусев, Филимонов, чолаачылар эштер Кишкеев, Чорбаа болгаш өскелерниң-даа эң бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап турарын демдеглээр херек.

Ол колхозтуң партия организациязының секретары эш Сарыглар хову турлаанда механизаторлар, тараажылар ортузунга партийжи ажылды багай эвес тургускан. Тараа шөлүнде кызыл булуңну дерээн. Орта солун лекциялар болгаш беседалар план ёзугаар чоруттунуп турар. Партия организациязы механизатор кадрларның амыдырал-чуртталгазынче кичээнгейни күштелдирген. Сталин аттыг колхоз дүжүт ажаап алыышкынының болгаш күрүнеге тараа садарының темпизин дүргедедип, бедик көргүзүглерлиг болбушаан, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган. Ол тукту хүлээп ап тургаш, колхоз даргазы эш Рудинниң чугаалааны болза: «СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң шиитпирлеринге сорук кирген бистиң колхозтуң ажыл-ишчилери партияның XXII съездизинге күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш күрүнеге тараа садар планын сентябрь 1-ге чедир күүседир болгаш пландан ажыр 500 тонна тарааны күрүнеге садарлар». Ол хүлээлге август 31-де күүсеттинген.

«Межегей» совхозтуң механизаторлары Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Программазының төлевилелин танышкаш, бо чылдың бедик дүжүдүн эң кыска хуусаада чидириг чокка ажаап алырын шиитпирлээн. Дүжүт ажаап алыышкынының баштайгы хүннеринде комбайнер эш Смирнов кожуглуг ийи комбайн-биле хүнде 86 га черниң тараазын тавычалай кестирген. Совхозтуң комбайнерлери серпуховчуларның дуржулгазын калбаа-биле ажыглап турарлар. Бо чылын чаа ажылдап кирген аныяк комбайнерлерни дуржулгалыг механизаторларда быжыглаан. Совхозтуң тараа ховуларында механизаторлар Николай Бабкин, Борис Суханов, Анатолий Чирков болгаш өскелер-даа хүн бүрүде нормазын үргүлчү ажыр күүседип, аныяктарга байлак дуржулгазын дамчыдып берип турарлар.

«Кызыл партизан» совхозтуң комбайнерлери бо чылын үнелиг эгелээшкинни кылганнар. Олар дүжүт ажаап алыышкынын кыска хуусаада доозар болгаш күрүнеге тараа садар планын хуусаа бетинде күүседир дугайында областың бүгү механизаторларынга кыйгырыг үндүргеннер. Ол үнелиг эгелээшкинни СЭКП обкомунуң бюрозу деткээн. Механизаторлар боттарының социалистиг хүлээлгелерин алдарлыы-биле күүседип турарлар. Лафетка-биле тарааны тавычалай кестирер механизаторлар Рубов Юрий, Оюн Доржу, Никитин Алексей, Никитин Иван, А. Жданов, В. Данилов, С. Андреев олар хүн бүрүде бүдүн чартык нормаларны күүседип, боттарының сөзүн быжыы-биле ээлеп турар.

Ынчалзажок районнуң колхозтарында болгаш совхозтарында дүжүт ажаап алыышкынының база күрүнеге тараа садарының темпизи ам-даа оожум дээрзин демдеглээр херек. СЭКП райкомунуң бюрозунга «Межегей», «Кызыл партизан» болгаш «Тиилелге» совхозтарда дүжүт ажаап алыышкынының баштайгы хүннеринде четпестерниң дугайында айтырыгны чоокта чаа чугаалажып көрген. Дүжүт ажаап алыышкынының баштайгы хүннеринде илерээн четпестерни дарый узуткаарын ол совхозтарның удуртукчуларындан бюро шыңгыы негээн. «Кызыл партизан» совхозтуң удуртукчулары «СК-3» деп комбайннарны эде дериириниң ажыктыын үнелеп көрбейн турганын райкомнуң бюрозу буруу шапкан. «Тиилелге» совхозтуң (директору эш Алымов) дүжүт ажаап алыышкынынга организас чок киргенин бюро база демдеглээн. СЭКП райкомунуң ол бюрозунуң сөөлүнде совхозтарның удуртукчулары дүжүт ажаап алыышкынын болгаш күрүнеге тараа садарын дүргедедиринче угланган чамдык практиктиг хемчеглерни ап чорутканнар.

Таңдының чамдык колхозтарының болгаш совхозтарының удуртукчулары тарааны аңгылап кестиреринге хөөн чок чорукту илередип турганын СЭКП райкомунуң бюрозу шыңгыы буруу шапкан. Шак ындыг хөөнге алыскан удуртукчуларга «Кызыл партизан» совхозтуң директору эш Юртаев, «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң даргазы эш Гудков олар хамааржып турар. Дүжүт ажаап алыышкынынче «Совет Россия», «Революцияның чалбыыжы» колхозтар болгаш «Элегес» совхоз кончуг озалдап кирген. Оон түңнелинде «Совет Россия» база «Революцияның чалбыыжы» колхозтар күрүнеге тараа садарын август 25-ке чедир эгелевээн турган.

«Межегей» совхоз Кызылдан шефке келген автомашиналарны чавыс бүдүрүкчүлүг ажыглап, чамдык таварылгаларда ажыл-биле чедир хандырбайн турган фактылар илерээн. Районнуң колхозтарының болгаш совхозтарының дүжүт ажаап алыышкынында бир кол четпес чүүл чүдел дизе, бар комбайннарны болгаш машиналарны ажылче бүрүнү-биле киирбээнинде боор турар. Чижээ, «Межегей», «Кызыл партизан», «Тиилелге» совхозтарда болгаш «Революцияның чалбыыжы» колхозта комбайннарны дүжүт ажаап алыышкынынче ам-даа бүрүн киирбээн.

Дүжүт ажаап алыышкынының темпизин дүргедедиринче кичээнгейни «Межегей» болгаш «Кызыл партизан» совхозтарның удуртукчулары салбайн келгениниң түңнелинде тарааның чидирии улуг боор турар. Дүжүт ажаап алыышкынынга аът транспортуң районда четпес ажыглап турарын демдеглевейн барып болбас. Чамдык колхозтарда болгаш совхозтарда партия организациялары тараа дээш демиселдиң үезинде масса-политиктиг ажылды ам-даа чавыс деңнелге тургускан. Ылангыя «Революцияның чалбыыжы» колхозта партия организациязы (секретары эш Петенев) тараажылар ортузунга агитация ажылын күштелдирбээн, шөлдерге лозуннарны, плакаттарны кылдыртпаан, агитаторлар бригадаларга беседаларны кончуг ховар чорудуп турар.

СЭКП-ниң XXII съездизинге күш-ажылчы белек кылдыр дүжүт ажаап алыышкынын чидириг чокка хуусаа бетинде чорудар болгаш Төрээн чурттуң шыгжамырынга 50 муң тонна тарааны киирер хүлээлгезин таңдычылар черле күүседип шыдаар.

К. ОЧУР-ООЛ.

Каа-Хем районда «Октябрь 14 чылы» колхозтуң комбайнери Прокопий Шавлак дээре комбайнерлерниң бирээзинге санадып, бодунуң ол ажылынга чыл келген тудум улам-на эки көргүзүглерни чедип ап келген. А бо чылын база-ла «СК-3» комбайн-биле хүн-бүрү 16—20 гектар черниң тараазын кестирип турар.

Фото **В. Лутковтуу.**

БАШКЫЛАРНЫҢ СӨЗҮ

Улус өөредилгезиниң ажылдакчылары —Чөөн-Хемчик районнуң башкылары чаңчыл болган август чөвүлел хуралынга колхозтардан, совхозтардан болгаш ажылчын суурлардан чыглып келгилээн. Чөвүлел хуралга СЭКП-ниң чаа Программазының болгаш Уставының төлевилелдериниң дугайында илеткелди башкылар сеткил ханышкын-биле дыңнааш, ол өндүр улуг документилерни изиг-биле деткип чугаалашканнар.

1960—1961 өөредилге чылының түңнелин чугаалажып турда, школаның амыдырал-биле харылзаашкак чугула айтырыгларын шын шиитпирлеп турар школаларда, башкылар-даа бары тодаргай илерээн. Чыраа-Бажының, Хайыраканның, Суг-Аксының, Чадаана хоорайның № 1 болгаш № 2 школалары өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадаларын тургускулаан. Олар колхозтарда, бүдүрүлге черлеринде ниитиге ажыктыг күш-ажылын кылып, тускай мергежилдерни чедип ап турарлар.

Хөй-хөй класстар бедик билиглиг боор, дараазындагы классче шилчээн. Эвээш эвес башкылар боттарының мергежилдиг башкылаашкынын илередип, мастерлер болгулаан.

Башкыларның аразында, школага ажылдаарындан аңгыда, партияның, комсомолдуң болгаш профэвилелиниң ажылынга киржип, чоннуң ортузунга агитаторлар, пропагандистер боор турарлар хөй. Оон чижээнге Салчак Александра, Тадар-оол, Кима, Канчыыр-оол, Маңнай-оол оларның ады сурагжып турар.

Ынчалза-даа партия райкомунуң, райкүүскомунуң школалар ажылынче четче сагыш салбааны-биле школалар ажылында улуг четпестер бар. Районнуң школалары шуптузу ийи ээлчегде кичээлдээр болганда башкылар чурттаар бажыңнар чедишпес, одалга-биле, чырыткы-биле четче хандыртынмаан. Школа назылыг уруглар школага өөренип кирбейн баар болгаш чаңатай бээр таварылгалар тургулаан. Өөредилге херекселдери, номнар чамдык школаларда чедишпес.

Районнуң улус өөредилге килдизи школаларга болгаш башкыларга өөредилге-кижизидилге талазы-биле эки дузаны чедирбейн турар. Оон уламындан чамдык школаларда (Чадаананың № 1, Баян-Тала) башкылар өөреникчилерге кошкак билиглерни берип турганы шыңгыы шүгүмчүлелге таварышкан.

Районнуң башкылары партияның төөгүлүг XXII съездизинге бараалгадыр белээ кылдыр чаа өөредилге чылында улам соруктуг ажылдаар, школаның өөредилгезин амыдырал-биле улам холбаштырар дугайында шиитпирни хүлээп алганнар.

А. БЕЛЕК-БАИР.
«Сүт-Хөл» совхоз.

Хойдан-на 500 граммны

ШАГААН-АРЫГ., **(Телефон-биле).** «Найырал» совхозтуң Кара-Тал салбыры бо чылын 1700 хойнуң күскү агарлаашкынын чорудар планныг. Бо хүннерде 500 хойну агарлаан. Хойжу Дамчайның 288 хойларының бирээзинден-не 500 грамм агарны алган. Агарлаашкын чорудары-биле Ортаа-Хемде кыргылда пунктузун дерээн.

АКТИВТИҢ КИРЖИЛГЕЗИ-БИЛЕ

Солчур көдээ Совет СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң шиитпирлерин күүсетпишаан, СЭКП-ниң XXII съездизинге төлептиг ужуражырынче ажылчы чоннарны мобилизастап турар.

Көдээ Совет 3 удаа сессияларын чыылдыргаш, аңаа 6 айтырыгларны чугаалашкан. Ол сессияларга соңгукчуларның берген чагыгларын күүседириниң боттуг хемчеглерин шиитпирлээн. 1961—1962 өөредилге чылында 8 чыл школазының чаа өөредилге чылынга белеткелдерин чедиишкинниг доозарынче, 1961 чылда мал ажылының продукталарының күрүнеге садар пландарын күүседиринче көдээ Совет ажылчы чоннарның идепкейин көдүрген. Көдээ күүском хуралдарын чер-чер Советтерниң соңгулдалары эрткенинден бээр 9 катап кылган, аңаа 17 айтырыгларны: суур чаагайжыдылгазын, мал, чер ажылдарын, садыгның, сан-хөөнүн, эмнелгениң, клубтуң, библиотеканың, уруглар албан черлериниң ажыл-чорудулгазының дугайында айтырыгларны болгаш оон-даа өскелерни чугаалашкан.

Үндүрген шиитпирлерниң күүселдези дээш боттуг ажылдарны база чоруткан. Күүском 5 шиитпирлерниң күүселдезин бодунуң хуралдарынга чугаалажып көрген. Көдээ Советке чыл эгезинден бээр хамаатыларның 37 билдириишкиннери кирген. Ол билдириишкиннерге чогуур өй-шаанда харыылар бердинген, назылап кырааш 87 колхозчуларга колхоз ай санында дузаламчыны берип турар, саар инек чок 11 колхозчуларны бир—бир саар инектерлиг болдурган. Көдээ Совет чон ортузунга кижизидилгелиг болгаш организас-массалыг ажылдарны улам калбарткан, чыл эгезинден бээр 33 кезек черге 4117 кижи олурушкан ажылчы чоннарның хуралдарын эрттиргилээн болгаш аңаа 97 айтырыгларны чоннуң калбак киржилгези-биле чугаалажып шиитпирлээн.

Көдээ Советтиң 30 депутаттарының 20-зи боттарының округтарының соңгукчуларының мурнунга 2—3 удаа отчеттарын берген. Депутат хойжу Чылбак, Шойдак малды эки семирткен, Самбылдай хой кыргылдазын дүрген доозарынга идепкейлиг киришкен, бодунуң хүлээлгезин эки күүседип турар.

Кудумчу, квартал комитеттери 3 кезек черде тургустунган, олар боттарының ажылын план ёзугаар чорудуп турар, колхоз төвү—Арыг-Бажы суурда Кумук-Доржу даргалаан кудумчу комитеди багай эвес ажылдап келген, ажыл планын ёзугаар чурттакчы чоннуң хуралдарын эрттирген, кудумчунуң ногаанчыдылга ажылын организастаан, чурттакчылар онаашкан кудумчузунга 350 ажыг ыяштарны тарып олурткан, штакетниктерни бажыңнар чанында кылган, колхозтуң ниити садында хөй ыяштарны тараан. Колхозчу бажыңнарның иштики, даштыкы арыг-шеверин кудумчу комитеди көрүп, четпестерни баш удур чайладып турар. Депутаттар, актив чүгле ногаанчыдылга, арыг-шевер дугайын эвес, харын колхозтуң мурнунда салдынып турар кол сорулгаларны чоннуң ортузунга таныштырып, беседаларны, солун номчулгазын организастыг чорудуп турар. Ол ышкаш квартал комитединиң кежигүннери Немчет, Лама-Сюрюн, Анай олар бо талазы-биле эки ажылдап турар.

Көдээ Советтиң чанында 5 доктаамал комиссиялар ажылдап турар. Тудуг-сууржулга талазы-биле доктаамал комиссия (даргазы Б. Өмчүр), улус өөредилгезиниң комиссиязы (даргазы Н. Деңгил-оол) олар ажыл планын тургускаш, комиссияларның кежигүннеринге тус-тус даалгаларны берип, оон күүселдези дээш боттуг хемчеглерни ап турарлар. «Коммунизмче орук» колхоз бо чылын кызыл-тас тарылгазының планын 100, чинге-тараанының — 195, арбайының—100, суланының—200 хуу күүсеткен. Трактористер Аржай-оол, Чамьян, суггарыкчылар Дамдын-оол, Саңгыр-оол олар тус-тус онаашкан ажылдарынга идепкейлиг чоруун көргүскен. Бо колхоз чартык чылда күрүнеге эът садар планын 112,5 хуу, сүттүүн — 105,4 хуу күүсеткен.

Көдээ Советке хамааржып турар чурттакчы чон күрүнеге эът дужаар планын 400 хуу, сүттүүн—108,5 хуу, дүктүүн—117 хуу күүсеткен. Көдээ Совет чартык чылда чондан киирер сан-хөөнүн планын: ботоналда үндүрүүн —175 хуу, көдээ ажыл-агый үндүрүүн—102 хуу, күрүне страхованиезин—100,1 хуу күүседип шыдаан.

Сес чыл школазында 1961—1962 өөредилге чылынга белеткел багай эвес чоруттунган. 120 уруглар турар интернат, мастерская, столовая, чунар бажың, башкылар чурттаар бажыңнар бүрүн септеттинген болгаш 1000 кубометр одаар ыяш, 8 тонна хөмүр даш школа чанында сөөртүнген. Колхозта 300 олуттуг клуб, библиотека доктаамал ажылдап турар. Чыл эгезинден бээр чон ортузунга элээн хөй янзы-бүрү темаларга лекциялар, беседалар болгулаан, клуб активи 24 концерттерни көргүскен, 28 кижи составтыг аныяктарның уран чүүл бөлгүмү ажылдап турар. Малчыннарның уруглары доктаамал турар 25 оруннуг уруглар яслизи бар. Ол яслиниң септелгези бүрүн доозулган, оттулар ыяжы белен, 28 уруглар турар уруглар сады ажыглалда кирген. Кижи эмнелгезиниң салбырының ажылдакчылары малчыннарга болгаш фермаларга 33 катап чалаашкынга чораан болгаш чон ортузунга беседаларны 26 катап кылган. Депутат Б. Өмчүр эргелекчилээн магазин чартык чылда бараан саарылгазының планын 106 хуу күүсеткен, 12 кижини хууучу кежигүнге киирип алган.

Колхоз бо чылын 4 хойжу бригаданы организастап тургускаш, ол бригаданың төвүнде 800 хой кирер бир кажааны, хой тарып боозадыр пунктуну, чурттаганың 3 бажыңнарын, кызыл булуңну, магазинни, чунар бажыңны тудуп доозуп турар. Хойжу бригада чартык чылда 180 центнер эътти бүдүрер турган, 182,8 центнерни, 45 центнер дүкту бүдүрер турган 50,2 центнерни бүдүрген. Көдээ Совет партияның XXII съездизинге төлептиг ужуражыр дээш ажылчы чоннарның күш-ажылчы идепкейин көдүрген. СЭКП-ниң Программазының болгаш Уставының төлевилелдерин ажылчы чоннарның таныжып, өөренир болгаш чугаалажып көөр талазы-биле ажылды организастап турар.

Д. СПИРИН.

ЧАГАА ПАРЛАТТЫНГАН СООНДА

Тоора-Хем суурнуң чурттакчылары, бир өг-бүле ийи уруглуг Маады Күңгаа биле Бараан Дамдынның хөй-ниитиге ажыктыг ажыл кылбайн, арагалап, маңгыс амыдыралче шилчий берген, ажы-төлүнге хайгаарал чок чоруп турарын шүгүмчүлээн көдээ корреспондентиниң чүүлү «Шынга» парлаттынган.

Тожу район Совединиң күүскомунуң редакцияга дыңнатканы-биле алырга, Тоора-Хем көдээ Советтиң күүскому Күңгаа, Дамдың олар-биле чугаалажып, тайылбыр ажылын чоруткан соонда олар бүдүрүлгеде ажылдай берген.

ЭКИ ҮРЕЗИННЕР ДЭЭШ

Колхозтарның болгаш совхозтарның ховуларында амгы үеде тараа культураларының болгаш кукурузаның ажаап алыышкыны калбаа-биле чоруп турар. Чеди чылдың үшкү чылында барык-ла колхоз болгаш совхоз бүрүзүнде эрткен чылдан дыка бедик дүжүт өскен.

Ол болза тараажыларның часкы тарылга үезинде шудургу ажылдааның үре-түңнели-дир. Ам ол чаагай дүжүттү өй-шаанда, чидириг чокка ажаап алыры, оон-биле СЭКП-ниң XXII съездизинге төлептиг ужуражыры кол сорулга болур.

Тараа культураларының бедик дүжүттерин алырынга дузалап турар хөй санныг факторлар-биле чергелештир райончуттунган сорттарның бедик шынарлыг үрезиннери улуг рольду ойнап турар. Сорттуг үрезиннерниң улуг ужур-дузазын өөренип көргеш, бо чылын областың дыка хөй ажыл-агыйлары аъш-чемниң кол культуразы — кызыл-тастың сорттуг тарылгаларынче шилчээн. Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозу, Таңды районнуң «Кызыл партизан» совхозу, Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозу ышкаш, база өске-даа чамдык ажыл-агыйлар тараа культураларының ниити сорттуг тарылгаларынче бүрүнү-биле шилчээннер.

«Эки үре эки салгалды бээр» деп үлегер домакта чугаалап турар болгай. Ол чечен чугаа ам-даа күштүг, ажыл-агыйларның дыка хөй удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери ол дугайын боттарының дуржулгазындан көрүп бүзүреп турар. Ам дүжүт ажаап алыышкыны болгаш күрүнеге тараа садары-биле чергелештир чер ажылының культуразын болгаш оон дүжүдүн бедидеринге дузалап турар чугула хемчег келир чылдың тарылгаларынга бедик шынарлыг сорттуг үрезиннерни урар чугула ажыл капсырлаштыр чоруттунар ужурлуг.

Келир чылын бедик дүжүт бээринге дузалаар шилиндек тараалар үрезинге урдунган турар ужурлуг деп партияның болгаш чазактың шиитпирлеринге хөй удаа айыттынып келген. Ындыг турбуже областың чамдык ажыл-агыйлары ол чугула ажылга чогуур кичээнгей салбаан болгаш боттарында үрезиннери тарыырынга таарышпаан ужурунда бо чылын тараа тарыыр үеде эки шынарлыг үрезиннер тып алыр дээш хөй санныг немелде херекцилерни чарыгдаар ужурга таварышканнар. Ажыл-херекти шын тургускан болза ындыг фактыларны болдурбас турган.

«Барлык» совхоз эрткен чылын эвээш дүжүттүг участоктарны үрезин сорулгазынга ажаап алган болгаш чогуур кондициязынга чедирбээн тарааларны үрезинге урган. Ынчангаш кыш дургузунда ол тараалар үнүүчел шынарын чидиргенинден, чаштырылгага таарышпайн барган. Ол ажыл-агый оон чогуур түңнелди үндүргеш, бо чылын сорттуг үрезиннер чажып тарааш, эң эки участоктарны үрезин участоктары кылдыр үскен болгаш оларны быштак чем быжыдының үезинде чүгле аңгылап ажаар арга-биле ажаап алырын, оларны эки кадагалап, үнүүчел талазы-биле эки шынарга чедирерин шиитпирлээн.

Эрткен чылдың частырыгларын катаптавас дээш, удуртукчу болгаш агроном бүрүзү бедик шынарлыг үрезиннер урар, оон-биле келир чылын улам бедик дүжүт алырын хандырар дээш демисежир ужурлуг. Келир чылдың дүжүдүнүң салым-чолун ам шиитпирлеп, ону бирги ээлчегде бедик шынарлыг сорттуг үрезиннерни урарындан эгелээри чугула.

Ажыл-агый бүрүзүнде үрезин участоктары үстүнген. Үрезин участоктарының дүжүдүн өй-шаанда ажаап алыр талазы-биле ажыл-агый удуртукчуларының болгаш агрономнарның мурнунда харыысалгалыг сорулга онаажып турар. Янзы-бүрү сорттарны холуштурар, ылаңгыя сорттуг райончуттунган үрезиннерни аңаа үрезиннер-биле холуштур урар чорукту болдуруп болбас. Ону хандырары агроном бүрүзүнүң кол хүлээлгези ол.

Бистиң областың байдалынга үрезин участоктарының дүжүдүн быштак чем быжыдының үе-чадазында чүгле аңгылап ажаар арга-биле ажаап алыры таарымчалыг болуп турар. Оон-биле кады эң мурнай бышкан участоктарже онза кичээнгей салза чогуур. Эрте бышкан үрезиннерден эң бедик дүжүттер алдынып турарын колхозтарның болгаш совхозтарның хөй чылдардагы практиказы көргүскен. Орай бышкан үрезиннерге бодаарга эрте бышкан үрезиннер бир гектарга онаажтыр 2—4 центнер немелде дүжүттү берип турар. Ону ажыл-агый бүрүзү өөренип көөр ужурлуг.

Тараа тараан шөлдерниң кызыгаарларындан хөй бок-үнүштер үнүп турары билдингир. Оон ужурунда үрезин участоктарын ажаап алырының мурнунда бок-үнүштер үрезиннери-биле тараа культураларының үрезиннери бокталырын болдурбас сорулга-биле бок-үнүштерни кезип кааптар херек. Ажаап алыышкын эгелегиже чедир бүгү сорттуг тарылгаларга, оон иштинде үрезин участоктарынга ыявыла апробация чорудары эргежок чугула. Чүге дээрге апробацияның дузазы-биле кандыг-бир участоктуң үрезин фондузунга ажыктыг азы ажык чогун тодаргайлап болур.

Апробаторлар курузун эрткен, апробация чорудар эргелиг шынзылга алган агрономнар ону чорудар. Эрткен чылын чамдык ажыл-агыйлар бир үрезинни өске үрезин-биле холуштурар чорукту болдуруп турган. Чижээ, Каа-Хем районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозу арбай үрезинин кызыл-тас үрезини-биле холуп каапкан. А чамдык ажыл-агыйлар чаңгыс культураның үрезиннериниң тус-тус сорттарын холуштуруп кааптар таварылгалар база турган. Ынчангаш үрезин тарааны аңаа тараа-биле холуштурбас дээш ажаап алыышкын машиналарын, ол ышкаш мурнунда өске тараа сөөртүп турган транспорт херекселдерин (автомашиналарны, аът тергелериниң хааржактарын) эки арттаар херек. Бир культурадан өске культураже, азы бир сорттан өске сортче шилчип, ону кестиреринде комбайнны база эки арыглап арттаар ужурлуг.

Үрезин участоктарындан кирген тарааларны тус-тус шөлчүгештерге улам ыңай ажылдап кылыры-биле ол-ла дораан складка урары, аргалыг болза тарааны хүнге кургадыры-биле тараа арыглаар машиналарны, эки дериттинген шөлчүгештерни тускайлаары, бүгү кургаттынган үрезин тарааны ажаап алыышкын эгелээн соонда бир ай хуусаа иштинде тарылга шынарынга чедирген турары эргежок чугула. Кургадып арыглаар үрезиннер үнүүчелиниң талазы-биле үрезин хынаар лабораторияларга ыявыла хынаттынган база кадагалап шыгжаары-биле кладовщиктерге хол үжүүн ёзугаар дужааттынган турар ужурлуг.

Оон-биле кады үрезиннер учедунуң шнур дептеринге бижиглелди чорудар. Ол дептерлерни бо чылдың мартта парлап үндүрген болгаш бүгү колхозтарже, совхозтарже тарадып чоруткан. Ындыг болза-даа ол дептерлерге демдеглел кылыр ажылды дыка хөй ажыл-агыйларда чорутпайн турар.

Үрезиннер учедунуң шнур дептерин колхозтарның, совхозтарның агрономнары чорудар, олар ында бижиттинген чүүлдерниң шынныын бадыткап, харыылаар ужурлуг.

Областың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилеринде ам изиг-түлүк ажыл болза дүжүт ажаап алыышкынын өй-шаанда, чидириг чокка чорудары, күрүнеге тараа садар хүлээлгени хуусаа бетинде күүседири болуп турар. Бо чугула кампанияны чедиишкинниг чорудары-биле кады чеди чылдың дөрткү чылының тарылгазынга хереглээр эки шынарлыг үрезиннерни культуралар аайы-биле ажыл-агый бүрүзү четче уруп алыры, оларны тарылга шынарынга чедир эки арыглаары соңгаарлаттынмас сорулгаларның бирээзи. Ол коммунистиг партияның XXII съездизинге Тываның тараажыларының күш-ажылчы белээниң бирээзи болур.

А. БАКУЛИН,
Областың көдээ ажыл-агый эргелелиниң кол агрономуу.

БӨГҮН ШКОЛАЛАРДА ЧАА ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫ ЭГЕЛЭЭН

СОВЕТ КИЖИЛЕРНИҢ АМГЫ САЛГАЛЫ КОММУНИЗМ ҮЕЗИНДЕ ЧУРТТААР

ФОТОЭТЮД. БИРГИ КЛАССЧЫ.

Школа дугайында Хоойлуну боттандырар

Чаа өөредилге чылы СЭКП-ның XXII съездизиниң ажыттынарының бүдүүзүнде эгелеп, бистиң совет школаның амыдыралында улуг онзагай болуушкун болуп турар. 1961—1962 өөредилге чылы СЭКП-ның төөгүлуг XXII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле улус чырыдыышкын ажылдакчыларының, башкыларның күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүнүң чылы болур.

Чоокта чаа болуп эрткилээн башкыларның август чөвүлел хуралдарынга бистиң областың 3 муң ажыг башкылары, бүгү совет улус-биле бир демей, партияның чаа Программазының төлевилелин чүректиң ханызындан чүүлдүгзүнүп, чаңгыс эп-сеткил-биле деткээн болгаш амгы үениң бо төөгүлуг документизи школаның өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарының орук айтыкчы улуг программазы болур дээрзин бадыткааннар.

Эгелеп турар бо өөредилге чылы —улус өөредилгезиниң системазын эде тургузарының үшкү чылы. Школа дугайында Хоойлуну хүлээп алганындан бээр эрткен ийи чылдың дургузунда бистиң областың школаларында элээн чугула ажылдар кылдынган болгаш чедиишкиннер чедип алдынган. Эрткен өөредилге чылын ап көрээл. Ынчан обласка 26 сес чылдыг, 15 он бир чылдыг эде организастаттынган школалары ажылдап турган. Бүгү школаларның 1-ден 6 класстары чаа өөредилге программазы ёзугаар өөредилгени эрткен. Бо өөредилге чылында сес чыл школаларының саны 64 болур, он бир чылдыг ортумак школаларга 26 муң хире өөреникчилер азы бүгү өөреникчилерниң 70 хуузу өөренир. Он бир чылдыг ортумак школаларның 9 класстарындан эгелеп бүдүрүлге өөредилгезин боттандырган. 9 болгаш 10 класстарның өөреникчилери үлетпүрнүң болгаш кодээ ажыл-агыйының үндезиннерин өөренип, бүдүрүлге черлеринге, тудугларга, колхозтарга болгаш совхозтарга практикаларны эрттирип ажылдааннар.

Өөредилгени бүдүрүкчүлүг күш-ажыл-биле холбаарының ленинчи принцивин бистиң обласка чедиишкинниг боттандырганының түңнелинде, өөредилге-кижизидилгелиг, организакчы ажылдарның деңнели көскүзү-биле бедээн. Өөреникчилер чүгле эртемнерниң үндезиннерин шиңгээдип ап турар эвес, харын күш-ажылчы тускай мергежилдерни чедип алгылаан. Ортумак школаларның доозукчулары хөй-хөй-биле бүдүрүлге черлеринче, колхоз, совхозтарже ажылдап чоруткаңнар.

Өөредилгениң шынары эрткен өөредилге чылында элээн бедээн. Кызыл хоорайның, Бии-Хем, Каа-Хем районнарының школалары бо талазы-биле чедиишкиннерни чедип алганнар. Областың школаларының 400 ажыг эң дээре дуржулгалыг башкылары боттарының башкылап турар эртемнеринге чаңгыс-даа багай демдектиг өөреникчи чокка өөредилге чылын дооскаңнар.

Өөреникчилерни школаже долузу-биле хаара тудар талазы-биле Таңды, Бии-Хем, Каа-Хем районнарының партия, совет организациялары, улус өөредилге органнары боттуг хемчеглерни ап чоруткан. Ук районнарның школаларында бүгү-ниитиниң албан сес чыл өөредилгезиниң Хоойлузу колдуунда күүсеттинген.

Школаларга күш-ажыл база бүдүрүлге өөредилгезин организастаарынга элээн чедиишкиннер чедип алдынган. Амгы үеде областың школаларында 49 физика, 46 химия-биология, 8 машиноведение кабинеттери, 5 даараныр цехтер, 79 мастерскаялар бар. «Ставрополь крайда өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадаларының дуржулгазын нептередир дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын амыдыралга боттандырбышаан, ол крайның школаларының дуржулгаларын өөренип, областың школаларында 95 бүдүрүлге бригадаларын болгаш звеноларын тургускан. Ында 10 муң ажыг өөреникчилер хаара туттунган, оларга 1800 га черни бижыглаан. Өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадалары Бай-Тайганың Бай-Тал, Чөөн-Хемчиктиң Бажың-Алаак, Туран, Сарыг-Сеп болгаш өске-даа чамдык школаларда эки организастаттынган болгаш ол школаларда бригадалар бо чылын тараа культураларының болгаш ногааларның бедик дүжүдүн өстүрүп алганнар. Тарааларны, кукурузаны, свёкланы өстүргеш, ажаап алыр талазы-биле оларның дуржулгазы ам улуг.

Үстүнде айыттынган чедиишкиннер-биле чергелештир, областың школаларында өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарны организастаар талазы-биле улуг четпестер бар.

Эрткен өөредилге чылында Улуг-Хем, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик районнарының школаларындан хөй санныг уруглар үнүп чоруткан. Өөреникчилерниң школадан үнүп чоруур, өөредилгезин ара кааптар кол чылдагааннары чүдел дээрзин маңаа демдеглээри эргежок чугула. Амгы үеде чоннуң материалдыг чаагай байдалының экижээни-биле, бүгү-ниити өөредилгезиниң фондузун тургусканы-биле холбаштыр, амыдыралының чедимчезинден школадан үнүп чоруур уруглар чок. Өөренмейн баргылаан уругларның хөй кезии-ле чаңгыс класска ийи, үш чылын катап олурганнар болуп турар. А чаңгыс класска өөреникчиниң катап олуруптары дээрге-ле башкының кошкак ажылы, өзүп олурар аныяк кижиниң салым-чолунга оон кичээнгей чок чоруу, бодунуң башкы ажылының бүгү-талалыг деңнелиниң куду болганы-биле тайылбырлаттынар.

Чаа өөредилге чылы бистиң мурнувуска улуг сорулгаларны салган. Партия, совет организациялары, улус өөредилге органнары болгаш башкылар школа назылыг уругларны школаже бүрүнү-биле хаара тудар, чаңгыс класска катап олурар чорукту болдурбас дээш шынгыы демиселди чорудар ужурлуг. Багай демдектиг өөреникчи чок ажылдаары—башкы бүрүзүнүң хүндүлүг хүлээлгези.

Күш-ажыл башкылаашкыны эге класстарда куду деңнелде эртип турар болгаш чамдык таварылгаларда ол кичээлдерни өске эртемнерниң кичээлдери-биле солуп турар чорук окта шын эвес. Областың школаларында ам-даа четчир санныг эки дериттинген мастерскаялар чок болуп турар. Чамдык көдээ школаларда (Улуг-Хем районнуң Чааты, Арыг-Бажы, Арыскан; Чөөн-Хемчиктиң—Ийме, Баян-Тала, Бии-Хемниң—Хадын, Суш) мастерскаялар бар-даа болза программада көрдүнген металл-биле кылыр ажылдарга ажыглаар тускай дериттинген черлер чок. Кызылда база чамдык районнарда эде организастаттынган он бир чылдың школаларында бүдүрүлге өөредилгезин организастап чорудары чогуур негелдезинге четпейн турган. Кызыл хоорайның улус өөредилге килдизи болгаш чамдык школаларның директорлары өөреникчилерге таарыжыр профессияларны шилип алырда ажылдың аар-чиигин барымдаалап, аар күш үндүрер ажылдарны херекке албайн шилип ап турар. Оон хараазы-биле бо өөредилге чылында тудугжулар белеткээринден ойталааннар. Шынында ап көөрге, бистиң обласка тудугжу кадрлар кайда-даа негеттинип турар. Чаа өөредилге чылында күш-ажыл өөредилгезинге чогуур кичээнгейни тургузары чугула. Бүдүрүлге өөредилгелиг школаларга профессияларны шилип алырда, улус ажыл-агыйының негелделерин өөренип көөрүн, бо талазы-биле ортумак школаларны дамчыштыр улус ажыл-агыйынга кадрлар белеткээриниң перспективтиг планнарын райкүүскомнар тургузар ужурлуг.

Коммунистиг ниитилелдиң кижилерин кижизидер талазы-биле совет школаның мурнунда салдынып турар улуг сорулгалар-биле холбаштыр өөреникчилерни коммунистиг ёзуга кижизидеринче хүн бүрүнүң кичээнгейин салырының эргежок чугулазын СЭКП-ның Программазының төлевилелинде айыткан.

В. СОДУНАМ,
СЭКП обкомунуң школа килдизиниң эргелекчизи.

Ортумак өөредилге эртемнерниң үндезиннерин быжыы-биле билир, коммунистиг мировоззрениениң принциптерин шиңгээдип алыр, эртемниң болгаш техниканың хөгжүлдезиниң өзүп турар деңнели-биле дүүштүр, ниитилелдиң херевлелдерин, өөреникчилерниң орга-мергежилдерин болгаш күзелдерин барымдаалап, а ол ышкаш өзүп орар салгакчыларны кадык аажы-чаң, эстетика болгаш күш-дамыр талазы-биле кижизидерин хандырар ужурлуг.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Программазының төлевилелинден.

Быжыг харылзаа турда...

Школаларның тудуг-суурун калбартыр, бүгү-ле школаларны эки бажыңнар-биле хандырар, ооң-биле кады школаларга чаңгыс ээлчегге кичээлдерни эрттиреринче шилчиир дугайында СЭКП-ниң Программазының төлевилелинде айтып турар. Партияның ынчаар мерген угаанныг бодап турарынга бистер, тудугжулар чаңгыс эп-сеткил-биле каттыжып турар бис.

Мен бо чагаамга бисте коммунистиг күш-ажыл бригадазының Хову-Аксы ортумак школазы-биле харылзаазын бижип тур мен. Тудугжуларның бичии эңнүктери—школачылар биске каш удаа аалдап келгеннер. Бис школаның күш-ажыл кичээлдерин эрттирер мастерскаязын септеп, дерип кылырынга дузалашкан бис. Ам ында столярның, слесарьның өрээлдери болгаш өске-даа чүүлдер эки дериттинген.

Бригаданың ажыл-херээнге идепкейлиг киржип турарлар: Иргит Шожут, Чолдак-оол Ак-оол, Натпит-оол Хуна-оол, Чулажык Долаан болгаш оон-даа өскелер. Бо чылдың эгезинден бээр бистиң бригада ажыл үлүүн ай санында үргүлчү ажыр күүседип келген. Ынчалза-даа ажылдың шынарын моон-даа бедидип болур аргалар бисте бар турда, тудуг материалдарының болгаш чепсек-техниканың чамдыкта чедишпейн баары хомудаачыг. Ону болдурбазының хемчеглерин тудуг эргелели-биле чугаалашкан бис.

Коммунистиг деп атты чедип алганывыс биске улуг болгаш харыысалгалыг ажыл-херекти дагзып турар. Ол чугула ажылдарның бирээзи — школа биле тудугжуларның аразында харылзаазын улам-на быжыглаары болур.

В. КУНГАА,
коммунистиг күш-ажыл бригадазының бригадири.
Таңды район.

Туранның № 1 школазында өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадазы бо чылын тараа, мал чеми, ногаа культураларының бедик дүжүдүн өстүрүп алган.

Чурукта: бүдүрүлге бригадазының кежигүннери—онгу классчылар Люба Фролова, Лида Эсмантова болгаш тоску классчы Толя Краморенко олар картошканың өзүлдезин хайгаарап олурлар.

Фотозу Т. КЫЗЫЛ-ООЛДУУ.

Бүдүрүлге бригадаларындан дыңнадыглар

Бисти соруk кирген

Эрткен өөредилге чылында бистиң школа өөредилге программазын 89 хуу күүсеткен. Чаа өөредилге чылында оон-даа артык бедик шынарлыг өөредилгени чедип алыр дээш ажылдаарын бистиң школаның башкы бүрүзү боттарының мурнунга улуг сорулга кылдыр салган. Өөреникчилерге быжыг билигни берип, школаның амыдырал-биле харылзаазын быжыглаар дугайында Хоойлуну боттандырар дээш ажылдап турар мурнакчы башкылар бисте хөй. Ылангыя эге класстар башкылары Екатерина Седеновна Таан-оол, Илья Сергеевич Шульгин олар бо эрткен өөредилге чылында боттарының удуртуп турар класстарынга чүс хуу өөредилгени чедип алганнар.

Школаның амыдырал-биле харылзаазы эрткен өөредилге чылында дыка быжыккан. Өөреникчилер башкыларының удуртулгазы-биле «Хадын» колхозтуң мал фермаларынга, хову турлагларынга доктаамал барып, оон чаа чүүлдерни өөренип ап, колхоз бүдүрүлгезинге боттарының үлүүн киирип турганнар. Бо чазын башкы Семен Ламажыктың удуртулгазы-биле 13 өөреникчи колхозтуң 450 баш хоюн кыргып берген. Колхозтуң 14 га картошказын, 9 га арбузун өөреникчилер ажаап чайлааннар. Ол культураларның дүжүдү эки. Биология башкызы Антонина Ивановна Кара-оолдуң удуртулгазы-биле школаның дуржулга участогунга өөреникчилер ногааның янзы-бүрү культураларын олурткаш, оон багай эвес дүжүттү өстүрүп алганнар.

Школаның септелгезин башкылар, ажылчыннар база үстүкү класстың чамдык өөреникчилериниң киржилгези-биле боттары кылып, септелгеге күрүнеден акша үндүрбээннер.

СЭКП-ның Программазының төлевилели бистиң башкыларны улам-на соруk киирген. Программаның төлевилелин башкылар коллективи тускай таныжып чугаалашкаш, ону чаңгыс эп-сеткил-биле чүүлзүнүп деткээннер. Ылангыя кижизидилгениң болгаш улус өөредилгезиниң талазы-биле салдынган сорулгаларны күүседири боттарының хүлээлгези деп чүвени олар эки билгеннер. Ам башкылар Программаның төлевилелин колхозчулар ортузунда таныштырып турар.

К. ЭРТИНЕ,
Бии-Хем районнуң Хадын сес чыл школазының директору.

АЖЫЛДАП, ӨӨРЕНИП, МЕРГЕЖИП...

Эрткен өөредилге чылының төнчүзүнде бистиң школаның 5—8 класстарының өөреникчилериниң хуралы болган. Чайгы үеде кымның чүнү кылырын, бүдүрүлге практиказын канчаар эрттирер дугайында чугаалашкан. Ол хурал өөреникчилерге, башкылар бистерге эң-не солун болгаш өөредилгени амыдырал-биле холбаштырар талазы-биле харыысалгалыг сорулганы салган. Чүге дээрге бо чайгы ажылдар хөй болгаш биче эвес күштү бистен негеп турган.

Чайгы үеде школаның өөредилге-дуржулга шөлүнге болгаш «ҮТКА-25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырынга ажылдаары-биле 30 өөреникчилерлиг 2 звенодан тургустунган бүдүрүлге бригадазын болгаш школа чанынга ажылдаар база бир бөлүктү организастап тургускан.

Өөреникчилерниң саналын деткивишаан, бригаданың бригадиринге 7-ги классчы Сагаан Соскур-оолду, ооң звеночуларынга Дугар-оол Клараны болгаш Моңгуш Александраны соңгааннар.

Оон эгелээш-ле бригаданың кежигүннери тус-тус ажылдарның аайы-биле салбырның агроному Улановадан болгаш бригаданың удуртукчу башкызы Ч. Чигжиттен арга-сүмени ап, кылып чорудар ажылын аразында үлешкеннер. 5-ки классчылар школа чанының өөредилге-дуржулга шөлүнге ажылдап эгелей бергеннер.

Бригаданың кежигүннери Кучунгур-Арт ховузунга 20 гектар кукурузаны, Чаш-Талга 3 гектар чигир свёклазын тарааннар. Баштайгы үеде кукурузаны, чигир свёклазын канчаар тарыырын, олуртурун, чайгы ажаалдазын канчаар чорударын билбестер, кээрбээннер көвей болган. Ынчалза-даа олар ол бергелерге торулбайн, кукурузаның, чигир свёклазының черин чемиштидип, болбаазыраткааннар.

Кукурузаның га бүрүзүнден 300—350 центнерден куду эвес ногаан массаны ажаап алыр дээш күжениишкинниг ажылдар халас барбаан. Ооң чайгы ажаалдазы баскыраваан. Кукурузаның бок үнүштерин көвүдетпейн, удаа-дараа аштап турганнар. Ынчангаш кукуруза тарыттынган шөлдүң бок үнүжү бүрүнү-биле аштаттынган. Ооң үнүжү амгы үеде 180—195 сантиметр чедир узап үнген.

Бүдүрүлге бригадазында ажылдап турар өөреникчилерден Моңгуш Деспижек, Моңгуш Оюмаа, Лора Сотнам, Моңгуш Александр, Данзын Биликпаа болгаш өскелер-даа эң эки чурумнуг, кызымаккай ажылдап келгеннер. Оларның хүлээнип алган участоктарында кукуруза, чигир свёкла өске өөреникчилерниинден эки үнген. Олар хостуг шактарында көдээ ажыл-агыйы дугайында номнарны номчуп, оон хөйнү билип алганнар. Чамдыкта кым-бир өөреникчи кукуруза азы свёкла дугайында брошюраны номчуй бээрге, өскелери аразында айтыржып, билип алганын чугаалап-даа турганнар.

Д. АППЫШ-ООЛ, Ак-Туруг сес чыл школазының башкызы.

„ПАВЕЛ АКЫЙ“

Школа чанында маңза-биле кылган, өөреникчилерниң таңцылап ойнаар шөлчүгежи бар. Аңаа чеде бердим. Шырырак эът-хаңгыр, додуга берген кара-хүрең шырайлыг эр чайжок ажылдаан тур. Оон ажылдап чоруп турарын көргеш, кижи чаагаар-ла магадай бээр: эптиг-туттунгур, олутдыш билбес, ажылды кылып дооспаан шаанда ара соксавас...

Ол олут-дыш билбес кижи—Павел Байкалович Өлзей «Сүт-Хөл» совхозтуң Хөр-Тайга сес чыл школазының ажыл-агый эргелекчизинге 10 чыл ажыг ажылдаан. Ооң ак-сеткилдиг, чүткүлдүг ажылының түңнелинде, школаның ажыл-агыйы чыл-бүрү улам-на экижип келген. Ылангыя школаны өөредилге чылынга белеткээринге ооң бот-идепкейлиг киржилгезин мактавастың аргажок.

Бо өөредилге чылынга школа, мурнуку чылдарда ышкаш, өй-шаанда эки белеткелдиг ужурашкан. Школада, интернатта, столоваяда — кайда-даа эки шынарлыг септеттинген, кылдынган чүүлдерни көргеш, Павел Байкаловичиниң бичии эңнүктери — өөреникчилер бөгүн аажок өөрүп, магадап турарлар.

«Школа ажылчыны кижи чүгле онаашкан ажылын харылаар эвес, харын мергежилдиг ажылдакчы, уругларның кижизидикчизи болур ужурлуг»—деп, ооң ынчаар чугаалаанын бистиң школа коллективи эки билир. Павел Байкалович — мергежилдиг печник, ол ажылга элээн каш өөреникчилерни өөреткен. Ол поварлап-даа, хлеб быжырып-даа билир. Школага организастаан аъш-чем кылырының бөлгүмүн ол удуртуп, өөредип турган. Павел Байкалович кая-даа өөреникчилерден быжыг сагылга-чурумну негээр, оларның онзагай аажы-чаңнарын ылгап билир, оларга эвилең-ээлдек.

Школа коллективиниң «Павел акый» дижири ажыл-агый эргелекчизи эш Өлзей ышкаштар школа бүрүзүнге көвей турары биске өөрүнчүг.

О. МАСПЫЙ-ООЛ.

Школачы звено

* * *

«Найырал» совхозтуң Булуң-Терек салбырында чеди чыл школазының өөреникчилери өөредилге чылы доозулган соонда тус-тус звеноларга үстүп алгаш, совхозтуң ногаа культураларын ажаар ажылга ажылдап чайлааннар. Ам оларның өстүрген ногаалары эки үнген.

ЧУРУКТА: бир звенонуң аныяк ногаачылары, 6-гы класстың өөреникчилери Самба Көшкендей (солагай талазында) биле Хенче Халыын капуста суггарылгазында.

Фото. **В. Лутковтуу.**

* * *

РАЙОНДА ЭҢ ДЭЭРЕ

Бөгүн чаа өөредилге чылы эгелеп, өөреникчилер чайгы дыштаныылгалар үезинде ниитиге ажыктыг кандыг ажыл-херектерни бүдүрүп кылганын түңнеп турарлар. Бистиң школага бүдүрүлге бригадазы бо чылын бир-ле дугаарында организастаттынган. Аныяк, арга-дуржулгазы эвээш-даа болза, бригаданың кылган ажыл-ижи бистиң чаңгыс чер чурттугларывысты өөртүп турар.

«Тээли» совхоз биске 60 га черни быжыглап берген: ооң 50 газынга кызыл-тасты, 10 газынга картофельди тарыыр ужурлуг турган бис. Бистиң бригадавыска трактор, машина, ажыл-агыйның өске-даа чепсек-херекселдерин болгаш үрезинни, ийи майгынны, көжүп чоруур вагончугашты берген. Эки чемиштидилгелиг, суггаттыг черге кызыл-тасты болгаш картофельди тарып олуртканн.

Кызыл-тас өстүрер звено башкы эш Чозарның удуртулгазы-биле чайгы үеде ийи удаа суггарылганы чоруткан, бок үнүштерин аштап арыглаан. Баштайгы суггарылгадан эгелээш оолдар Парад, Чамыр, Чкалов, Чапай болгаш уруглар Хурал, Сурак, Сеңмит, Арыш болгаш өскелер-даа эң-не идепкейлиг ажылдааннар. Комсомолчу Серенот Таняга удурткан картофель өстүрериниң звенозу 10 га картофельдиң бок үнүштерин каш удаа хол-биле чулуп аштааннар. Ооң дараазында ол черниң суггарылга-чемгерилгезин ийи катап чоруткан. Картофель улуг чаагай болуп өссүн дээш ооң ажаакчылары Кара-кыс, Эрес-оол, Мен-оол болгаш өске-даа уруглар шөлге ажылды аразында хуваажып алгаш, ээлчег ёзугаар суггарып, довураан хээп, ажаап чайлааннар.

Бригаданың кежигүннериниң ажылының түңнели эки болган. Оларның өстүргени кызыл-тастың болгаш картофельдиң үнүш-дүжүдү кончуг чаагай болуп, Бай-Тайга районда эң дээре участоктарның санынга кирген. Кызыл-тастың га бүрүзүнден ортумаа-биле 16—18 центнер болгаш оон-даа хөй дүжүттү ажаап алыр аргалыг болган.

Бригада өстүрген дүжүдүн бүрүнү-биле «Тээли» совхозка дужаар. Оон алган орулганың чамдыызын боттарының аразынга үлежир болгаш өскезин бригадазынга хереглээр янзы-бүрү чепсек-херекселдер садып алырынга чарыгдаар деп шиитпирлээннер. Келир чылдан эгелээш бүдүрүлге бригадазының эргезинде турар эт-херекселдер ынчангаш улам-на көвүдээр.

Моон алгаш көөрге, бүдүрүлге бригадазы деп чүл, ооң ажык-дузазы кандыг болурул деп айтырыг бистиң өөреникчилеривиске эки билдингир. «Маңаа тура тараа, ногаа тарып, ону өстүрүп, а ооң соонда ажаап алырынга — шуптузунга эки өөренип алдывыс. Келир үеде бистер база-ла бистиң совхозтуң тараажылары ышкаш, ындыг ажылчыннар болуп шыдаар бис»—деп, бригаданың кежигүннери бүзүрелдии-биле чугаалап турарлар. Бригаданың ажылынга совхозтуң талазындан эки дузаны чедиргенин демдеглээр херек, чүге дээрге демниг күш, каттышкан ажыл чедиишкинге үндезин болур болгай. Совхозтуң мында салбырының эргелекчизи эш Шыдыраа, парторг Байыстаң болгаш өске-даа ажылчыннар бригаданың турлаанга бо-ла чедип кээп, оолдар, уруглар-биле чугаалажып, ажылдаарының арга-дуржулгазын айтып берип келгеннер. Ооң ачызында эки дүжүт, найыралдыг ажыл чедип алдынган-даа.

Бо дээрге партияның XXII съездизинге бай-талчы школачыларның күш-ажылчы белээ-дир.

Т. ИРГИТ,
Бай-Тал ортумак школазының директору.

ШКОЛАЖЕ ҮДЭЭШКИН

Августуң сөөлгү понедельниинде уругларын каас, чараш кылдыр хепкерип алган иелер хоорайның Гастелло аттыг культура болгаш дыштаныылга парыынче эртенгиниң 7 шактан эгелээш шуужуп-ла турганнар. Бичии чаштарның холдарында янзы-бүрү чечектер.

Бо дээрге, хоорайның № 11 уруглар садының кижизиттирикчилери-дир. Паркта чайлаандан олар ам дээрезинде көшкелек. Ол хүн оларга байырлал, элээди бөлүктүң 26 оолдарын, уругларын школаже үдээрлери бо. Дүштеки чем соонда уруглар удуп, дыштангаш туруп келирге, чайлагның бажыңнарының ортузунда чечектиг клумбаны долгандыр хевистер чаткаш, ону дескиндир ак шывыглыг сандайлар салып каан. Ол-ла чоок кавыны Никита Сергеевич Хрущевтуң, Юрий Алексеевич Гагаринниң портреттери-биле, өң-баазын шарлар, ойнаарактар-биле шимээш, кызыл пестте: «Школачыларга байыр!» деп лозуңну аскып каан.

Рояльга марштың үделгези-биле бичиилер болгаш школаже үдедирлер бөлүк-бөлүк аайы-биле байырлал эрттирер шимеделиг клумбазын долгандыр барып тургулапканнар... Школачы формазын кеткен уруглар болгаш оолдар «Школачы» деп ырны күүсеткени-биле үделгениң байырлалы эгелээн.

Хоорайның уруглар садтарының, яслилериниң төлээлери болгаш ада-иелер байырлалга келгеннер. Уруглар садының кижизидикчизи Анна Александровна Тупицына бичии чаштарның концертин билдилиг удурткан.

Уруглар садының эргелекчизи Л. Второва школаларга баргаш, кончуг эки чурумнуг, чалгаа чокка өөренирин үдеткеннерге чагаан. Боттарының ээлчээнде школачылар Лидия Ивановнадан эгелээш поварларынга чедир культурлуг аажы-чаңга өөредип, кижизиткенинге өөрүп четтиргенин илередип, букет чечектерни тудускулааннар. Школачыларның кижи бүрүзүнге уруглар садының өмүнээзинден портфельдерни берген. Школачыларга бичии чаштарның букеттер тудусканы-биле байырлалдыг үделге доозулган.

С. ТАС-ООЛ.

ТЕЛЕГРАФ ДАМЧЫДЫП, ДЫҢНАДЫП, МЕДЭЭЛЕП ТУР

Космонавтыга белек

ТОКИО. (СЭТА). ССРЭ-ниң Японияда элчин черинге сураглыг япон чурукчу Кагаи Коно августуң 29-та чораан. Ол, Герман Титовка белек кылдыр—«Чөөн-чуктуң дарийги бурганы — Даг» деп чуруун дамчыткан. Ында японнарның тайбың сүлдези деп чүдүп көрүп турары Фудзияма дагны чуруп көргүскен.

Белээн дамчыдып турган, чурукчунуң медеглээни болза, октаргайга ужудуушкунның үезинде Черни 17 катап долгангаш, совет космонавтының кылган шылгараңгай маадырлыг чоруу—эртем болгаш техника талазы-биле Совет Эвилелиниң улуг чедиишкиннериниң херечилели-дир. Ынчангаш бистер тайбыңның болгаш кижи төрелгетенниң чечектелиишкининиң эрге-ажыы дээш кылдынган ол маадырлыг чорукка мөгейип, чүректеривис ханызындан байыр чедирип турар бис деп ол чугаалаан.

Капитал чурттарының ажылчы чоннарының демисели

*Чилиде 20 ажыг кижилерни тудуп хоругдаан. Олар болза профэвилел организацияларының удуртукчулары, башкылар, демир-орукчулар болгаш кадык камгалалының национал албанының ажылдакчылары-дыр. Олар чили ажылчы чоннарның чаңгыс аай профэвилел төвүнүң августуң 26-да эрттирген ажыл соксадыышкынын деткээннер. Чуртта өртектерниң аартааны-биле холбаштыр ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ажыл төлевирин улгаттырарын негээн чорукту деткиири-биле ол 48 шактыг ажыл соксадыышкынын эрттирген деп чили ажылчы чоннарның чаңгыс аай профэвилел төвү медеглээн.

*Бириджендиде (Иран) чигир кылыр заводтуң ажылчыннары ажыл соксадыышкынын чарлааннар. Заводтуң аптеказында эмнерниң чогу болгаш ажылчыннарның күш-ажылын база амыдыралын камгалаарын заводтуң баштаар чериниң тоомча чок көрүп турары ооң дорт чылдагааны болган. Күш-ажылды камгалаар талазы-биле хемчеглерни заводтуң баштаар чери албаан шаанда ажыл соксадыышкыны үргүлчүлээр деп ажылчыннар медеглээннер.

*Израильге күрүне албан-хаакчыларының ийи шак үргүлчүлелдиг сагындырыг ажыл соксадыышкыны болган. «Гистарута» —еврей ажылчыннарның бүгү-ниити федерациязы хорup тураа-даа ону херексевейн ол ажыл соксадыышкынынга дыка хөй муң кижилер киришкен. Албан-хаакчылар ажыл төлевирин улгаттырарын негээн.

Тайбың керээзиниң белеткелиниң баштайгы чедиишкинниг базымнары

ВАЛЬТЕР УЛЬБРИХТ-БИЛЕ БЕСЕДА

Чоокта чаа Берлинге ГСЧП Төп Комитединиң бирги секретары болгаш Герман Демократтыг Республиканың Күрүне чөвүлелиниң даргазы Вальтер Ульбрихт парлалганың «Новость» (АПН) агентилелиниң баштаар чериниң даргазы Борис Бурковту хүлээп алган болгаш Берлинде кызыгаарларны камгалаар талазы-биле ГДР-ниң чазааның чоокта чаа алган хемчеглериниң дугайында ооң-биле чугаалашкан. Беседа чоруп турунда В. Ульбрихтиниң чугаалааны болза:

— ГДР-ниң чазааның хемчеглелерин амыдырал боду-ла, сөөлгү чылдарның дургузунда немец черге болуушкуннарның бүгү хөгжүлдези негеп келген. Август 13-ке чедир Барыын Берлин биле ёзулуг демократтыг Берлинниң аразынга турган сезен бир ажык эртер черлер чүү болуп турганыл? Чечени-биле чугаалаарга, бистиң берлин бажыңывыс сезен бир сээнниг турган, ол сээнни дамчыштыр чүзүн-баазын контрреволюстуг үүлгедикчи идегеттер шургуп эртип турган. Шпионнар болгаш үрегдекчилер, кижи садыгжылары, янганнар болгаш садараан кижилер, улус-демократтыг тургузугнуң өске-даа янзы-бүрү дайзыннары кадык мага-ботту — бистиң ажылчын-тараачын республикавысты курттар азы клоптар ышкаш соруп турганнар. Олар бистиң улустуң ханын болгаш шыктыг чүүлдерин моон-даа соңгаар сорарын—ГДР-ниң тайбың хамаатыларынга удур боттарының төнчү чок өнчүк-чөңгээлерин боттандырарын, республиканың чонунуң бүгү бөлүктериниң чаагай байдалын сандарадырын, а алызында барган чепсектиг күш-биле капиталистиг корум-чурумнарны катап тургузарының үндезинин белеткээрин күзеп турганы ол болбайнаан.

Ындыг болза-даа ол черле боттанмас. Бир эвес бок үнүштер-биле демиселди чорутпас болза, олар чаа тарылгаларны боой тударын оралдажыр апаар. Күрүне тургузуунга база-ла ындыг болу бээр. Бир эвес барыын-герман болгаш барыын-берлин дайынзырактарның болгаш милитаристерниң (бисте оларны «ульт-ра» деп адап турар) угаазылал чок шургуушкуннарын чайлатпас болза, бистиң республикавыс чашпан үнүштер-биле бокталы берген турар ийик. Бистерни моон соңгаар-даа чүгле сөстүг удурланыышкын-биле кызыгаарланыр апаар боор деп «ультра» кордап турганнар. ГДР-ге болгаш акы-дуңма социалистиг чурттарга удур Барыын Берлинден оларның үүлгедип келген хоралакчы ажыл-чорудулгазынга төнчү чокка эптежип шыдавас бис дээр дугайында бистиң баш удур кылып келген сагындырыгларывысты олар шуут-ла херекке албааннар. Ындыг болза-даа реакцияның болгаш дайынның күштери республиканың экономиказын канчаар сандарадып, бистиң күрүнениң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның айыыл чок чоруун шенеп, ажылчын-тараачын немец күрүнениң бот-эргезин кара туразында таптай базып, бүгү немец улусту элегдел-түрегдел болгаш качыгдалдарже база катап киир тырттарын оралдажып турар чоруун холду сула салып алгаш, анаа-ла бир хайгааракчы болуп көрүп шыдавас турган бис.

Бистиң бажыңывысче кирер дыдыктарны хагганывыстың, немец улустуң хоралыг дайзыннарының шургуп кирер черлерин дуй шапканывыстың, Европада тайбыңның болгаш айыыл чок чоруктуң дайзыннарының оруун дуглааныывыстың ужуру бо-дур. Варшава Керээзиниң киржикчилери бүгү чурттарның сүмезин ёзугаар ГДР-ниң чазааның алган хемчеглери чүгле бүгү немец улустуң национал эрге-ажыктарын эвес, харын база Европаның оон өске улустарының амыдыралчы эрге-ажыктарын база барымдаалап турар. Моон-биле кады август 13-жү—бүгү немец реакцияга, милитарисчи калчаараашкынның өөскүдериниң бүгү талалакчыларынга каргыштыг хүн болган.

Демократтыг Берлин биле Барыын Берлинниң аразында чеди эртер черни арттырган бис, ынчаарга ол эртер черлерни бистиң эрге-чагыргаларның шыңгыы контролюнда тургускан. Улус чон кызыгаарларны ёзулуг-ла шоочалапкан. Милитаризмниң болгаш дайынзырак чоруктуң хоралыг диштериниң ам-даа тура тыртынмаан фактыны көрбейн барып шыдавас бис. Ындыг болза-даа август 13-те алган хемчеглер контрреволюстуг күштерге болгаш ГДР-ниң бүгү дайзыннарынга күштүг согугну таварыштырган деп чүве мырыңай билдингир-дир. Ооң дээре бадыткалы — барыын-берлин болгаш барыын-герман парлалганың, радионуң болгаш телевидениениң калчаалыг хоп-мегечи шураашкыннары болур. Дээрги Брандтының болгаш немец улустуң өске-даа дайзыннарының калчаараан болгаш көөр хөөн чок чорук-биле чулчуруп турары—ол дээрге бистиң улус шын орукта туруп турарының база бир бадыткалы-дыр.

Республиканың чону бодунуң республиказының чугула хемчеглерин деткип, оларга байыр чедирип турар. Бо хүннерде улус бүдүрүлгелеринде ажылчыннар, улусчу кооперативтерде тараачыннар революстуг серемчилелдиг болгаш медерелдиг болур чоруктуң үлегер-чижээн көргүзүп турар. Ажылчыннарның дружиналары боттарының эрес-маадырлыг чоруун кылып турарын бистер көрүп турар бис. «Ультраның» өнчүк-чөңгээлериниң уржуунда бистиң ажылчыннар станоктарга ажылдаарын түр соксаткаш, боо-чепсекти холга туткаш, секторлар кызыгаарларында туруп турар, а ынчаарга оларның өннүктери болгаш эштери заводтарда болгаш фабрикаларда, көдээ ажыл-агый кооперативтеринде болгаш албан черлеринде ийи дапкыр улгаттырган энергия-биле ажылдап турарлар. Фашистерниң болгаш дайынзырактарның өнчүк-чөңгээлеринге бистиң республиканың ажылчылары боттарының хүрээлениң сырый каттыштырганы-биле, улус ажыл-агый планнарын үлегерлиг күүседири-биле харыылап турар. Тайбың күш-ажылга бистиң улус боттарының күштеринге бүзүреп турар. Шынныг болгаш чөптүг чорук бистиң талавыста дээрзин билир бис.

Немец черге тайбың дээш бо чиик эвес демиселге бистер акы-дуңма совет улустуң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның улустарының деткимчезин үргүлчү ап турар бис. Бүгү социалистиг лагерьниң күчүгүшыдалы болгаш тиилеттирбес күжү — бистиң республиканың айыыл чок чоруунуң база үндезини болур.

Демократтыг Берлинде болгаш ГДР-ниң ооң өске бүгү девискээринде таарымчалыг болгаш чаңгыс аай чогумчалыг амыдыралдың чоруп турарынга канчап бүзүреп шыдавас боор силер. Немец ажыл-ишчилерниң ылаптыг соксаал чок, дүвүрээзин чок болгаш бүзүрелдиг амыдыралындан хамыктың мурнунда Барыын Берлинде боттарының хоралакчы уяларын чаза шаптырткан кижилер коргуп турар. Бистер олар-биле кады барбас бис. Олар Германияның чөөн талазында кызыгаарларны катап көөр болгаш капитализмни катап тургузар дээш дайынны белеткээрин күзеп турарлар, бистер немец улуска тайбыңны база чаа, аас-кежиктиг амыдыралды тургузуп бээрин күзеп турар бис. Чугаалажыышкыннарны чорударынга болгаш Барыын Берлинниң база Барыын Германияның тайбың немецтери-биле таарымчалыг харылзааларны тургузарынга белен бис. Ындыг болза-даа фашистер болгаш «ультра» бисти кажан-даа коргудуп шыдавас.

Немец улус ГДР-ниң чазааның хемчеглерин чүүлдүг деп хүлээп алганының база бир ужуру болза, август 13-жү тайбың керээзинге ат салырынче, а ынчангаш келир үеде бүгү немец улустуң ниити национал сорулгазын шиитпирлээринче — тайбыңга ынакшылдыг болгаш демократтыг эгелерге үндезилээш Германияның катап каттыжарынче көвүрүгжүгешти салган. «Ультраның» хоралакчы ажыл-чорудулгазының болгаш янзы-бүрү өнчүк-чөңгээлериниң үндезини турулган. Бо чорук бүгү немец улустуң чаагай чоруунга бараан болбас чүве бе? «Ультраны» кынчыктырбазы — тайбынче орукка базымны кылыр дээни ол-дур. «Ультраны» кынчыктырбайн тургаш, тайбың керээзинге ат салырынга үндезилээш, барыын-берлин айтырыын таарыштыр шиитпирлээри болдунмас-ла болгай.

Хөй-хөй чылдарның дургузунда бистиң улус «ультраның» шураашкыннарын медереп билир чорукка өөренип алган. Ооң ужурунда бөгүн бистер ажылчын аңгының чепсектиг дружиналары-биле шоодулга кылыры багай болур деп чүвени оларга база сагындырып турар бис. Барыын Берлинни ээлеп чагырып турар даштыкы кижилер бо фактыны сөөлгү үеде улам-на медереп билип турар деп бодап турар мен.

Беседаның түңнелинде В. Ульбрихтиниң чугаалааны болза: ГДР-ниң чазааның чоокта чаа алган хемчеглерин амыдыралга онза ылаптыг болгаш үлегерлиг боттандырган чорук — улус-демократтыг тургузугнуң быжыының болгаш күштүүнүң херечилели болур. Бо хемчеглерниң чаагай үре-түңнелдери ам безин көстүп турар. Бистиң бүгү улузувус келир үеже бүзүрелдиг көрүп турар.

Чөңгээчилерге төлеп турар

БАРЫЫН БЕРЛИН. (СЭТА). Барыын Берлинден Герман Демократтыг Республикага удур хоралакчы үүлгедиишкиннерни кылырын акшаландырары-биле бонның ниити герман айтырыгларының талазы-биле Леммерге баштаткан министерствозунга 8 миллион ажыг марка-акшаны тускай үндүрүп бергени парлалганың медеглелдеринден билдинген. Бонн чазак чүге ол хире харам чок болганын билип алыры берге эвес: барыын-берлин эрге-чагыргаларның деткимчези-биле Берлинниң секторлар аразында кызыгаарларында өнчүк-чөңгээлиг үүлгедиишкиннер сөөлгү үеде үргүлчү болуп турар апарган. Оларны хулиганнар кылып турары билдингир.

«Берлинер цейтунг» болгаш парлалганың өске-даа демократтыг органнарының демдеглеп турары болза: чөңгээчилерниң бирээзинге хүннүң-не леммержи бюджеттен 8 марка-акшаны төлеп берип турар. Демократтыг Берлинде чоок болгаш төрел кижилеринге баарын оралдажып турар барыын-берлин хамаатыларны террор ёзузу-биле аажылап турар хулиганнар Леммерден хөлези ап турары ам билдингир апарган. Ону кылып турар элээн мергежилдиг чөңгээчилер «айыылдыг херектер кылыры-биле холбашканы дээш», «шаңнал акшаларны» база ап турар.

Мали Республика. Чазаглыг орукта.

Уш күрүнелерниң Чөвүлел хуралында

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Ядролуг чепсектиң шенелделерин соксадыр дугайында үш күрүнелерниң элчеглиг хуралын Совет Эвилелиниң төлээлекчизи С. К. Царапкин даргалап, Женеваның Нациялар ордузунга болуп эрткен.

Чөвүлел хуралга чугаалажып көрүп турар документилерни болгаш саналдарны аңаа көрген. Ядролуг чепсектиң шенелделерин соксадыр чорукту «ыяк хынаарының эргежогунуң» дугайында АКШ-тың болгаш Английяның төлээлекчилериниң хоозун чулчуруушкуннарын шүгүмчүлевишаан, ССРЭ-ниң төлээлекчизи С. К. Царапкинниң айыттканы болза: чепсегленииишкинни дужурбейн тургаш, хыналда чорудар дээр дугайында Барыын таланың сүмелеп турар системазы херек кырында алырга шпион-разведка четкизи болуп турар-дыр. Ядролуг чепсектиң шенелдезин соксадыр дугайында айтырыг чепсегленииишкинни дужурериниң айтырыы-биле холбаштыр шиитпирлеттинген турар ужурлуг деп чүвени улустар аразының амгы байдалы бадыткалдыы-биле көргүзүп турар. Чепсегленииишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дужуреринин дугайында керээге дораан ат салырынга Совет Эвилели белен, ынчаарга бир эвес барыын чүк күрүнелери ындыг керээге база ат салыптар чүве болза, чепсегленииишкинни дужуреринин, ядролуг чепсектиң шенелделерин соксадырының кандыг-даа хыналдазынга чөпшээрежир апаар деп Царапкин оон ыңай уламчылаан.

Үш күрүнелерниң дараазында хуралын август 30-де кылган.

Шериглерни кыйгыртып турар

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Бо чылдың июль 25-те президент Кеннединиң чарлаан программазын ёзугаар камгалал министри Макнамара кур шериглерниң 311 каттыжыышкыннарын шеригге шуут албан эрттирери-биле келдиртир дужаалды шеригге, далай шериниң флодунга болгаш агаар шериниң флодунга чоруткан.

Ол дужаал-биле холбаштыр 76.500 кижини шеригге шуут албан эрттирери-биле келдирткен турар.

Кур шериглерни кайы хире хуусаага келдиртенин дыңнадырындан Макнамара ойталаан.

Эдеринчини салып үндүрген

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). ЮПИ агентилелдиң дыңнатканын ёзугаар алырга, августуң 25-те Уоллопс ортулуктан (Вирджиния штатта) «Скаут» дээр ракеталарның дузазы-биле Чер эдеринчизин салып үндүрген. Салып үндүрүүшкүннүң сорулгазы— октаргай ужудуушкуннарының айыыл чок чоруунуң айтырыгларын шинчилээри болур.

Аэронавтика болгаш октаргай делгемин шинчилээриниң талазы-биле национал эргелелдиң бадыткалы-биле алырга, спутник-эдеринчи орбита-оруунче үнген.

БРАЗИЛИЯДА БАЙДАЛ

ЛОНДОН. (СЭТА). Рейтер агентилелдиң Рио-де-Жанейродан дыңнатканын ёзугаар алырга, «август 28-те болган хаалгыг чөвүлел хуралга президентиниң албан хүлээлгезин күүседип турар кижи болгаш партиялар баштыңнары олурушкан, аңаа шериг министрлери: президентиниң албан-хүлээлгезин Гуларттың күүседип кирерин чөпшээревейн турар кандыг-даа конгресс шиитпири-биле чөпшээрежиринге белен бис» деп медеглээннер.

Ооң-биле кады президентиниң албан-хүлээлгезин күүседип турар Мадзилли: «бир эвес конгресс оралакчы президент Гуларттың шериг кижилерниң канчаар көрүп турарынга чөпшээрежир болза албан-хүлээлге күүседиринден бодум ойталаар апаар мен» деп чугаалаан.

• • •

Рейтер агентилелдиң корреспондентизиниң Барселондан дамчытканы болза:

Бразилияның оралакчы президентизи Жоао Гуларт бодунуң уругларыбиле ужуражыр дээш август 29-та ында ужудуп чеде берген.

• • •

ГАВАНА. (СЭТА). Пренса Латина агентилелдиң корреспондентизиниң Порто-Алегреден (Бразилияда) дыңнадып турары болза: «бир эвес конституцияны хажыдып үрээр чүве болза ниити национал ажыл соксадыышкыннары-биле бүгү Бразилияны шыва алы бээр бис» деп Рио-Гранде-До-Сул штаттың губернатору Леонел Бризолла чугаалаан.

Сан-Паулуда турар Ийиги армияның медеглелин радио дамчыштыр чарлаан болгаш ында майор Освалдо Араужо ат салган болуп турар. Бо шериг каттыжыышкыны конституцияны камгалап, ооң талазында турар болгаш «долу корум-чурумну тудуп тургузары-биле бүгү хемчеглерни алган» деп ында дыңнаткан.

Порто-Алегреде губернатор ордузунуң парлалга килдизиниң бажыңында турар «Гуайба» деп радиостанция мындыг утказыг медеглелди дамчыткан: «Оон составында ажылчыннар, студентилер, интеллигентилер кирип турар демократтыг удурланыышкынның комитеди конституцияга удур кандыг-даа базымнарга ойтур шавыышкынны бээринге быжыг шиитпирлиин база катап медеглеп тур».

• • •

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Жоао Гуларттың президент албан-хүлээлгезинче кирбезиниң талазы-биле шериг баштыңнарының оралдажыышкыны Бразилияның конгрезинге дыка таарышпас чорукту болдурганының дугайында Бразилияның президентизиниң албан-хүлээлгезин күүседип турар Мадзиллиниң медеглели херечилеп турар деп Ассошиэйтед Пресс агентилелиниң корреспондентизи Рио-де-Жанейродан дамчыткан.

Корреспондентиниң демдеглээни болза, Гуларткa удуртурган ажылчы партиядан конгресс кежигүннери безин ооң президент албан-хүлээлгезин бодунга алырын негээннер.

Конгресстиң депутады — социал-демократ Мендес Гонуалвес мынча дээн: «Мен консерватор боop төрүттүнүп келген кижи мен, ынчангаш консерватор боop өлүр-даа мен. Ынчалза-даа мен Гуларттың моондактаарынга удур мен».

«Пулеметтар-биле деткиткен демократияга киржириниң орнунга дүрген-не албан-хүлээлгеден дүжер мен» деп ажылчын партиядан депутат Элои Дутра чугаалаан.

Чурттуң кол-кол бүгү политиктиг партияларының төлээлекчилери кирген турар коалистиг чазакты тургузарынга Гуларт белен деп оон баштап турары ажылчын партияның удуртукчулары медеглээннер.

Президент турган Куадрос англи пассажир пароход «Уругвай старга» олурупкаш, Сантостан үнүпкен болгаш ол Лондонче углаан боор деп корреспондент дыңнаткан.

Куадростуң өннүктериниң чугаалааны-биле алырга ол: «олар мени шөлүп турарлар-дыр, ынчалза-даа мен дедир чедип кээр мен»—дээн.

КИНОТЕАТРЛАРГА

БӨГҮН

«ВЛКСМ-НИҢ 30 ЧЫЛЫ» (улуг залга) **«Бистиң бирээвис»** 11.30, 1.30, 3.30, 5.30, 7.30, 9.30 шактарда; (биче залга) **«Шенелдениң шагы»** 4.30, 6.30, 8.30 шактарда; (кыска кино залынга) **«Поль Робсон»** 3.40, 5.40, 7.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ» **«Миколка-паровоз»** 11.15, 1.15 шактарда; **«Эзим ырызы»** 3.15, 5.15 шактарда; **«Аас-кежиктиң үшкү каъды»** 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ» **«Чалыы чылдар»** 2.30 шакта; **«Парижтиң бурган иезиниң дуганы»** (1-ги серия) 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК» **«Сапыктыг моортайның чаа ужуралдары»** 3.15 шакта; **«Кызыл бүрүлер»** 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНДА

МОСКВА. (СЭТА). Москваның бирги Подшипник заводунуң Культура бажыңында суд чорудулгазының болуп турарының дугайын чоокта чаа парлалгага дыңнаткан болгай. Өртектерниң эрги хемчээли-биле алырга улустуң бир миллион 800 муң ажыг рубль хөреңгизин оорлаанының дугайында херекти РСФСР-ниң Дээди судунуң үнүүшкүннүг сессиязы истеп көрген. Кол херектен, дуржок оор идегет А. В. Конюховту пөс-таавылыг саваларны оорлааны дээш РСФСР-ниң Дээди суду өлүрүп шаажылаар кылдыр шииткен.

Шииттирген Конюхов аңаа келдерел көргүзерин РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунга дилег кылган.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң август 29-та хуралынга ол айтырыгны чугаалажып көрген.

Мындыг доктаалды үндүрген: РСФСР-ниң Дээди судундан 1961 чылдың августуң 24-те өлүрүп шаажылаар кылдыр шииттирген А. В. Конюховтуң келдерел көргүзер дугайында дилээн—ойталаар.

РЕДАКЦИЯГА ЧАГАА

Арыгда анаа-ла эвес одаглар

Ырык-узак Москвага бир өөредилге чылын өөренип эрттиргеш, өскен төрээн чер-чуртум Хөндергейже чаныксаанымдан артында-ла хөрээм бурунгаар үзейипкен хап чанып орган мен. «Бистиң Хөндергейивис кайгамчык-ла өскерлип чаартынган, мурнунда колхозчу суур турганындан ам көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының база бир чугула төвү апарган. Мурнуку колхозчулар ам ажылчыннар болган, оларның амыдырал-чуртталгазы, аажы-чаңчылы дыка-ла өскерлип, экижээн, ол бүгүнү бодуң келгеш, караан-биле көрүп, бүзүрей бээр сен» деп, мен өөренип турумда төрелдеримниң бижээн сөстериниң уг-шии мындыг турган.

Шынавыла улустуң ырлажып турары ышкаш «Колхозумнуң төвү болган кончуг чараш Хөндрегейимге» хап чеде бээримге, кижиниң сагыш-сеткилин өөртүп келир чаартылгалар, өскерилгелер дыка хөй. Бир чыл хире манаа келбээн кижи ам чедип кээрге, чаа чүүлдер кайгамчык-ла тода көскү болду: мурнунда куруг турган черлерде чаа бажыңнар туттунгулаан, оларның чамдыктарында улус чурттай берген, аъш-чем садар чаа магазин, ниити чемненилгениң столоваязы, ажыттынгылаан. Ийет, кылдынган чаа чүүлдерниң кайызын ол дээр боор!

Суурнуң кижилериниң амыдырал-чуртталгазында, аажы-чаңчылында чаагай өскерлиишкиннер базым санында кижиге илден. Мурнунда «күш-хүн» дижип чугаалажып турган колхозчулар ам «наряд», «ажыл шагы» дижип чугаалажыр ажылчыннар апаргылаан. Оон-биле чергелештир оларның культурлуг аажы-чаңчылы, билии дыка бедип көдүрүлген. Чажырар чүү боор, моон мурнунда чылдарда арагалаар, алгыш-содаа үндүрер чоруктар Хөндергейге база бар турган-на болгай. Аъдының аскындан көвүк шуурадыр халдып алган, бодунуң аксындан бак сөстер «төктүп» чоруур эзирик кижилер суурнуң кудумчуларынга дүне, хүндүс-даа бо-ла көстүп келир тургулаан болгай. Ам ындыг чоруктуң суурда көзүлбес болганы дыка-ла эки болган.

— Мындыг эки корум-чурумну канчаар чедип алдыңар, арагалаар чорук читкен дыка-ла эки-дир, аа, дарга?—деп, ында көдээ Советтиң даргазы Т. Доржудан айтырдым.

— Корум-чурум экижип, арагалаар чорук эвээжээн чүве бо. Ол дээрге улустуң билиг, медерелиниң бедип турарында болдур ийин. Оон ыңай, арага тигерин хоруур дугайында хоойлу үнген болгай. Ол хоойлуну чонга лекция, беседаның аргазы-биле чедир тайылбырлаан бис. Ооң түңнели багай эвес — деп дарга чугаалады.

Дарганың чугаалааны черле харын шын: социалистиг корум-чурумга ынак, совет хоойлуларны хүндүлээр кижилер боттары-ла арагалаар чорукка, хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээрлерге удур демисежип үнгеш, суурга эки корум-чурумну тургузарынга идепкейлиг киришкеннер. Ынчаарга, ниитиниң корум-чурумунуң каржы үрекчилери, чазый-чилби арагачылар канчанганнарыл, олар-биле кандыг ажыл, хемчеглер кылдынганыл, бо талазы-биле хоойлуда айыттынган чүүлдер канчаар күүсеттинип турарыл деп айтырыгны мен сонуургадым.

Суурдан ырак эвесте дуржулга станциязының тевелерин кадарып турар катым ашак Сат Самыктың аалынга бардым. Ол шаандан тура арагалаар, хойтпаан 2—3 хонгашла тигер ындыг кижи чүве. Ам чеде бээримге, хоойлу катым ашакка амдаа четпейн-дир: арага тигер савалары — чылапча, шууруну-даа хевээр, орун бажында улуг ак доскаардаа саадавышаан. Оон туржук сөөлгү арагалаашкынга «шыңгыы» содаа болган дээрзи катымның арнында балыглардан илден болду. Шынавыла ийи хонганда-ла арагачыны шагдаа чери аппарган. Ол он ажыг хонукта аалынга келбеди. Ынчалзажок, демги «уржуктуг» саваларынга кымдаа хол дегбээн хевээр.

Катым Сат Самыктың аалындан ырак эвесте турар малчыннар О. Сандык, Д. Кенен, Д. Кендин, К. Оржун-оол сугларның аалдарынга чеде берген мен. Оларның өглеринде демги «уржуктуг» савалар—шуурун, чылапча көзүлбес. доскаарлар арай ажыт тургулаар мындыг болду. Бо харын арага тикпестээн улус-тур деп иштимде бодап олурган мен. Ынчалза-даа даштын улустар боттарының аразында «арыгда одагда... ажып төктү бээрийне» дижип чугаалажы-дыр. Кезек болганда үнүп келгеш көөрүмге, шынавыла арыгда ыш. бус бурулаан тур. Чеде бээримге демги «арыгда одаглар» ол чүве-дир. Оларның хереэ дээрге-ле арага тигер, ол-ла.

— Чүге арыгда одагда арага тиге бергениңер ол чүвел?—деп, К. Норжун-оолдан айтырдым.

— Арага тигерин хоруп турар хоойлу бар болгай. Тудуп алза мырыңай ат кылыр ыйнаан. Туттурбас дээш-ле мында тип турар улус-тур бис ийин—деп ол хөннү багаай харыылады.

Үстүнде кижилер амдызында шагдаа черинге четпээн, 15 хонук ажылдаваан дээрден өске, база-ла Сат Самык ышкаш, ниитиниң корум-чурумун, совет хоойлуну каржызы-биле үреп турарлар. Шак ындыг кедергей арагачыларны хоойлу ёзугаар шыңгыы көрбейн, чүгле лекция, беседа-биле кызыгаарланып турар Хөндергей көдээ Совединиң даргаларының ажылының чамдык түңнели ындыг боор ышкажыл.

В. МОНГУШ.

БӨГҮН „ТУВИНСКАЯ ПРАВДАДА“

Совет чазактың медеглели. «Бистиң херээвис шынныг!» деп ниити ат-биле **«Шеригниң чиңгине албаның хуусаазын эрттирген солдаттарны, матростарны, сержантыларны болгаш старшиналарны нурлавырже халаарын түр соңгаарладыр дугайында»** СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалынга ажылчы чоннуң харыы көдүрлүүшкүннерин база парлаан. Мурнуку чүүл—**«Сентябрьның бирээзи»**.

«Тарааны ээчи ёзу-биле ажаап алыылы» деп ат-биле дараазында корреспонденцияларны парлаан: Чөөн-Хемчик районнуң ажылчы чоннарының күрүнеге тараа садар талазы-биле чаа бедиткен хүлээлгелери, Шагаан-Арыгның тараа хүлээп алыр чериниң ажылы болгаш өске-даа.

Солунда даштыкы болгаш чурт иштиниң информацияларын база парлаан.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

ОБЛАСТЫҢ КИНОЭКРАННАРЫНГА

Баштайгы шенелделер

деп кинону көрүнер.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарьның болгаш харыысалгалыг дежурныйның 23-35, көдээ ажыл-агый килдизиниң 25-38, партийжи амыдырал болгаш культура амыдырал килдистериниң 37-13, иштики информация килдизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт килдизиниң 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—01347.

Чагыг № 1772. Культура өргелелиниң типографиязы.